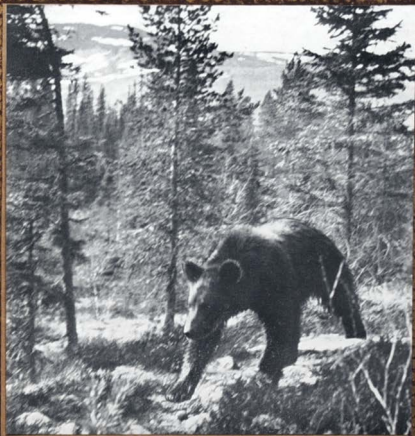

RINGERIKE.

RVE

AKSJESELSKAPET
FOLLUM
FABRIKKER

RINGERIKE

1958-1959

UTGITT AV

RINGERIKES UNGDOMSLAG
OG RINGERIKES MUSEUM

VED

ELLEN HALS
OLA BRÆNCEN - H. JØRGENSEN

INNHold:

	Side
Omslag: Bjørn i Vidalen, Bukollen i bakgrunnen. Foto: Nils Vikør.	
Elling M. Solheim: Sommerdøgn på Skjærhaugen	3
Fredrik Schjander: Til Ringerike med en dansk maler i 1788	5
E. F. Halvorsen: Odelsbønder og leilendinger på Ringerike 1624	9
Harald Vibe: Tegning av Klavåsen	13
Tyrstrandgutten	15
V. V.: Gammelt og nytt fra Adal	16
Bure-nissen og Væger-nissen	18
Bygdeoriginaler	19
O. Loeshagen: Den gamle seterveien	20
Harald Vibe: Tegning av Gamlebrua ved Ask	22
Elling M Solheim: Kongetoget kommer	23
Hønen-kara	25
Ingrid Tyldum: Eventyr på Holleia	26
O. B.: Orientalistkongressens besøk på Ringerike i 1889	27
Utdrag av gammelt fra Adalen	29
Welhavens reise i Adalen	30

Sommerdegn på Skjærhaugen

TYRISTRAND 1958

I.

Hitinn går fjorden
med all slags vær
og vi er naboer
tù gamle trær.

De rigger vise
på sitt grønne hår
i sol og stjernelys
og tiden går.

Ja, tiden — den er ingen
kostbar mynt.
Til bunns i glemselens dyp
ved første pynt!

Der kan den ligge
mellom rustent skrap
og gjørmes ned
med alle våre tap.

I morgen kommer det
et nyjødtt gry
og våre hjerter
åpner seg på ny.

II.

Så mang en hemmelig
og munter sti!
Vårt sommerrike
er uendelig.

Det velder rikdom
hvor vi snur oss hen,
og foten — hvor skal vi
nå sette den?

Se jorden blotter seg
og byr seg fram
i solyr vellyst
og helt uten skam.

Det syder livskraft
i den lodne urt
og solen flammer
i hver gåsemurt.

A den som kunne
ta det hele inn
som groebalsam
tù det såre sinn.

III.

På holmen vokser
et enslig tre:
En stribar furu
som vil verden se.

Gir seg ikke,
men spenner imot.
Den og jeg
er av samme rot.

De mange vintrer
har krøkt dens kropp,
men våren løfter den
mot lyset opp.

Vinden er
av så mange slag
og stein på stein
er livsgrunnlag.

Den som lever
av lys og luft
trenger jo bare
litt ufornuft.

IV.

La pennen ligge,
la ord forgå.
Fjorden er kveldblank
og himlen blå.

Kom du som nærer
min siste ild.
I dypet og blået
hører vi til.

ELLING M. SOLHEIM

Til Ringerike

med en dansk maler i 1788

Erik Pauelsen: Selvportrett (1775)

De dansk-norske kongene foretok av og til reiser til Norge. Noen en enkelt gang, andre oftere, som f. eks. Christian IV som gjestet vårt land 26 ganger i løpet av sin regjeringstid.

En kongereise kom som oftest i stand for at de tro undersåtter skulle få anledning til å se kongen i all hans utilnærmelige prakt og hyld ham som den av Gud utvalgte. Reisen ble derfor lagt opp som en storslått forestilling i en ramme av glans og flitter og med fester og tilstelninger på løpende bånd. Da Christian VI skulle avsted i 1733 var det en eskadre bestå-

ende av 2 orlogsskip, 2 fregatter, 2 mindre skip samt 5 storbåter og sjalupper som førte kongen og hans følge til Norge. Foruten kongen bestod følget av dronningen og svigermoren, en geheimeråd, en general og en hoffstab på 143 personer foruten regjeringskontorenes sekretærer og kopister med stort tjenerskap. Hertil kom en avdeling soldater som livvakt. Hele dette følge med bagasje skulle så på rundreise i Norge på elendige veier og med primitive innkvarteringsforhold. Hva det ved slike anledninger skulle til av forberedelser og arrangementer, for ikke å snakke om hva det kostet, kan vi vanskelig forestille oss i dag.

Det fulgte også med kongereisene en skriver som i høye toner og i bombastiske ordelag berettet om færdene i et såkalt dagregister, et offentlig dokument som for mange av reisenes vedkommende er bevart og kan leses den dag i dag. Endelig hadde kongen i sitt følge eller i sitt kjølvann en person som hadde til oppgave å illustrere de viktigste begivenheter og tegne og male fra de steder følget passerte på sin vei rundt i landet. Også en del av dette er bevart. Både skriveren og maleren har i regelen vært mere opptatt av å lovprise kongen enn å levere et skikkelig produkt, for som oftest var det mere kongelig gunst enn kvalifikasjoner som var avgjørende for valget av person.

Den siste i rekken av de dansk-norske felleskonger, Fredrik VI (1768—1839) som var konge fra 1808, kom som kronprinsregent til Norge på et 6 ukers besøk sommeren 1788 med pomp og prakt etter gammel oppskrift. Også i denne kongelige persons følge eller samtidig med ham, under hans beskyttelse og på offentlig bekostning, kommer en dansk maler. Denne gang er det en kunstner av rang, Erik Pauelsen.

Påvirket av Rousseaus slagord «Tilbake til naturen» kom han etter grundige studier og

Erik Pauelsen: Krokkleiva (1788).

et 3-årig utenlandsopphold til Norge besøtt av tidens romantiske sværmeri. Han var da 39 år gammel. Her fant han det han søkte, et vilt og uberørt landskap som måtte appellere sterkt til hans rike og følsomme gemytt. Med liv og lyst går han inn for sin oppgave: i malerier og tegninger å levendegjøre tidens lengsler og drømmerier. Han sprenger helt de grenser som hans forgjengere har trukket for sin virksomhet som huffmalere. Han strør om seg med malerier, fullførte og halvferdige tegninger og skisser. Det blir landskaper, prospekter av byer og steder, fosser, fabrikker, hus og hytter, folk og fe, og en del portretter. Til all lykke er meget av hans produksjon bevart og den har ved siden av en kunstnerisk verdi også stor interesse i topografisk henseende. Vi følger ham oppover Østfold, gjennom Halden, Tistedalen, Sarpsborg, Moss, Drøbak til Oslo, hvor han må ha oppholdt seg en tid etter det vi kan se av hans produksjon herfra. Deretter drar han over Vækerø og Lysaker til Sandvika. Fra denne strekningen har han etterlatt seg en del tegninger.

Så kommer han til Bærums Verk. Eieren av verket på den tiden var kammerjunkeren og viselagmannen i Oslo, Frederik Kaas. Han hadde fått verket med alle tiliggende herligheter ved giftermål med enken etter den virksomme Conrad Clausen, den «kyndige og duelige» som han er blitt kalt. Kaas var både uinteressert og ukundig når det gjaldt verket. Han solgte også det hele til Peder Anker kort etter at Pauelsen hadde vært der. Men Kaas var en selskapsmann, rund og gjestfri, så den danske maleren som kom med introduksjoner fra kronprinsen,

Kaas's nære venn, er sikkert blitt vel mottatt og invitert til å være så lenge han lyster. Verden så han vel ikke stort til for han var stadig på farten, men desto bedre tid fikk han til å dyrke sin kunst. Og mens han tidligere på sin ferd har virket som en omflakkende gesell med malerkasse og skissebok, gir han seg god tid på Bærums Verk. Han tegner virksområdet og hele det lille samfunn på nært hold og fra åsene omkring og han blir fortrolig med miljøet.

Den travle virksomhet uten stans døgnet rundt, svarte kullkjørere og magre hester, røyken og larmen, dette yrende livet i et avsondret lite samfunn klemt inne mellom fjellene, har ikke unngått å gjøre et sterkt inntrykk på ham. Vi ser det av hans tegninger herfra. Mens han hittil har nøyet seg med å tegne møller, fabrikker og annen gryende industri sett utenfra, går han på Bærums Verk for første gang inn, ser hva som foregår og tegner folkene mens de er i arbeid.

Fra Bærums Verk drar han videre langs kullveier over Krokskogen. Også her møter han slit og mas, skral, fyll og slagsmål. Jo, han fikk da oppleve i fullt mål det av romantikeren etterlengtede urnorske og primitive! Med et veld av nye inntrykk, ytterligere forsterket av kontrasten mellom den brutale virkeligheten og landskapet han reiser igjennom, kommer han så frem på stupet mot Ringerike og ser ned gjennom «Klevens svimlende Portal», Krokkleiva. Noe som tilnærmevis kan sammenlignes med dette har han ikke opplevd på sin reise og han fikk heller ikke oppleve det senere. Her fant han samlet på ett sted «det storladne, vilde og skræksomme, den behagelige gysen og den søde skræk» som romantikeren var på jakt etter.

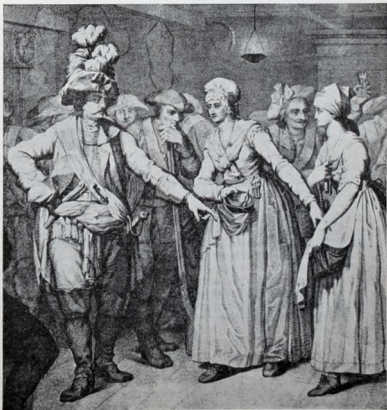
La oss stoppe opp litt og orientere oss her sammen med Erik Pauelsen i 1788. — Tidligere hadde det ikke vært mulig å komme opp eller ned gjennom den øverste delen av dette skaret hvor berget lå utover som et brattheng. Ja, så umulig var det at da Carl XII i 1716 forsøkte å komme over Krokskogen ned på Ringerike, ble det ikke engang satt vakt her. Kleiva lenger nord, Nordkleiva eller Gamlekleiva, var det eneste stedet man kunne komme ned, og den var lei nok. Den hadde aldri vært farbar med hest og vogn og på hesteryggen vet vi ingen som er kommet reisende den veien over til

Ringerike siden biskop Jens Nilssøn kom over her på visitasreise i 1590-åra. Folk og myndigheter på Ringerike klaget gjennom det 17. og 18. århundre stadig over den dårlige veiforbindelsen med Oslo og Bærum. Ingenting nyttet. Reisende og post som skulle til Ringerike måtte enten ta Bergensveien om Hakedal og Hadeland eller veien om Drammen og Hokksund. Krokkskogen var et lukket land for færende fremmedfolk i 200 år. Og den første navngitte fremmede som kommer over her igjen er den danske maleren Erik Pauelsen. Da er det brukbar vei over skogen og han finner en kunstferdig anlagt bred kjørevei som slynger seg ned gjennom skaret hvor det før var umulig å komme opp eller ned. Krokkleiva!

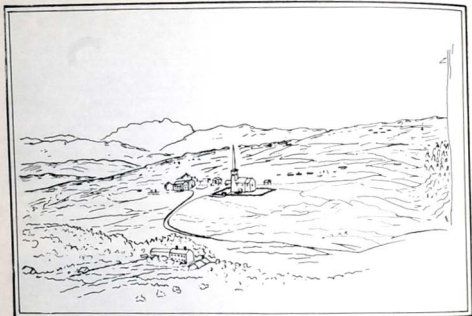
Det var ingen offentlig myndighet og heller ikke bygdefolk som hadde tatt på seg å anlegge

vei over Krokkskogen og føre den ned Krokkleiva. Ikke ett ord finner vi noe sted om dette anlegget. Med temmelig stor sikkerhet kan vi utpeke en enkelt mann som byggmester for dette anlegget og som den som har bekostet det hele. Det må ha vært Conrad Clausen, som i 1770-årene var eier av Bærums Verk. I 1775 var det blitt en tvingende nødvendighet for ham å få vei opp her for å få kjørt frem kull til verket fra skogene nede langs Tyrifjorden, ja helt fra Modum.

Det var Krokkleiva slik den var i Conrad Clausens tid som skulle ha vært fredet! Og da først og fremst den øverste delen. Den må ha vært en severdighet! Av terrenget og av Pauelsens tegninger og skisser herfra kan vi så noenlunde rekonstruere Krokkleiva slik den så ut før Peder Ankers folk i 1804 sprengte seg

Erik Pauelsen:
Anna Colbjørns-
datter og svens-
kene på Norder-
hov Prestegård
den 15. april
1716 (1779).

Erik Pauelsen: Norderhov (1788)

dypt ned i skaret for å gjøre kleiva til en, riktignok bratt, men ellers temmelig tam og ensformig kongevei etter den rette linjes prinsipp.

Av de mange skisser og utkast til det endelige bilde som Pauelsen malte fra den øverste delen av kleiva, det er flere enn til noe annet han malte, forstår vi at han har vært sterkt grepet av dette motivet og at det har vært meget om å gjøre for ham å gi et virkningsfullt uttrykk for hva han ser og føler her. Det har da også lyktes ham å fremstille kleiva og livet der i en underlig magisk belysning, med et skjær av romantikk — midt i hverdagen. Dette bilde inntar en særstilling i Pauelsens produksjon både hva motiv og utførelse angår.

Når Öhlenschläger i sine erindringer forteller at han som barn aldri ble trett av å stirre på Pauelsens Norges-bilder i Fredriksberg slott hvor hans far var forvalter, da har det nok vært dette Krokkleiva-bildet som sterkest har appellert til hans fantasi. Bare synd at da han 53 år gammel endelig kom til Krokkleiva i 1832 var det lite eller ingenting igjen av den gruppevekkende «Passage gjennom Croklevan».

Fra Krokkleiva følger vi Pauelsen forbi kirkeruinen på Stein som han tegnet en skisse av, og videre til Norderhov. Det bilde vi gjengir herfra har ikke tidligere vært offentliggjort. Det er en kopi av en liten skisse Pauelsen etterlot seg, som er så tynn i streken at den i dag, 170 år etter, nesten ikke er synlig med det blotte øye. Fotografisk har det derfor ikke vært mulig å gjengi det. Men ved hjelp av forstørrelsesglass og spesielle lysforhold har en tegner greid å kopiere den. Originalen beror i Sorø Akademis bibliotek.

Dette er det eneste Pauelsen har etterlatt seg fra Norderhov og det er ganske påfallende. Vi skulle trodd at han hadde gjort et opphold her og tegnet noe mere fra strøket omkring kirken og prestegården. For stedet og begivenhetene i 1716 var velkjent for ham. Ja, han hadde 10 år tidligere brukt motivet i et maleri som senere ble meget populært og spredt rundt i Norden som kobberstikk. Når vi gjengir det her vil sikkert mange dra kjensel på det, men de færreste vet vel at det er Erik Pauelsen som er mester for det. Under stikket står på norsk og
(Fortsatt side 32)

Ødelsbønder og leilendinger

PÅ RINGERIKE I 1624

I forrige årgang av «Ringerike» ga jeg en oversikt over alle de gårdene i Haug som var i bruk i 1624, med oversikt over landskyld, eier- og brukerforhold så langt det har vært mulig å finne ut om disse tingene. I denne artikkelen er det meningen å behandle gårdene i Norderhov på samme måte, men først noen rettelser og tillegg til forrige artikkel.

Under Borger står det at det er *bruk* under Klekken, det skal være *brukt* under Klekken. Likeens med Søre Honerud, det er ikke et *bruk* under Nordre, men blir *brukt* under denne gården.

Under Nordre Lo står det at det har en landskyld på 2½ lispund 3 setting, det skal være 20½ lispund 3 setting, noe som også tydelig fremgår av det som følger om partene av gården.

Brukeren av Nordre Løken het Pål *Andersen*, og var en bror av den kjente Gunner Andersen Klekken, lensmann i Norderhov omkr. 1650.

III. Gårdene i Norderhov 1624.

Norderhov hovedsokn omfattet i 1624 både det nåværende område og hele ytre Adalen. Viken og Lunder var annekser til Norderhov på samme måten som Haug, men ingen av dem hadde egen prest, og det ser ikke ut til at grensene har vært helt klare, i alle fall ikke for futene omkring 1650, for det hender at de regner «Aadalens Annex» helt ut til Semmen. Grunnen er selvsagt den at når samme presten hadde hele området å betjene, spilte det mindre rolle hvor grensene gikk. Annerledes var det på 1500-tallet, for da var Holepresten underordnet presten på Norderhov, og det var presten i Hole som hadde plikt til å betjene både Lunder og Viken.

En annen ting som gjorde sitt til at grensene ikke ble nøye oppgitt var at det ennå i første halvpart av 1600-årene lå svært mange gårder uten bruker i dalene, og disse ødegårdene ble ofte brukt til setrer under gårder ute i hovedsoknet. Således var Fjøsвика seter til Hov, og ennå i 1650 brukte Halvord Nøkleby Tossevika

og Flaskerud. Skatter og avgifter av disse ødegårdene ble derfor betalt av folk i Norderhov, og futen fører dem gjerne opp sammen med hovedbølet.

Det gjelder om Norderhov som om Haug, at helt fullstendige oppgaver over eierne får vi først fra 1647 av. Men svært mange av de store gårdene, særlig i kirkebygda, er offentlig gods fra gammel tid, og om disse har vi gode opplysninger alt på 1500-tallet. Adelsmenns gods er det også forholdsvis lett å få greie på i jordebøkene fra 1624; det var særlig store jordeiere som Jakob Rosenkrans, Kristoffer Galle og Claus Brockenhus (arving etter Peder Iversen på Fritsø) som hadde gods på Ringerike. Inntil 1599 hadde også Fru Gjørvid Fadersdatter en del gods her, men i det året gikk alt hennes jordegods ved makeskifte over til kongen. Vanskeligst er det å finne greie på bondegodset, fordi det er spredt på så mange hender, og særlig gjelder det med gårder som har svært vanlige navn, som f. eks. Sørum eller Bjørke, av grunner som er nevnt i forrige artikkel. Den følgende liste blir derfor ikke helt fullstendig.

Her som i artikke:en i fjor har jeg ført opp gårdene i alfabetisk rekkefølge. Enkelte steder, der opplysningene fra 1624 er ufullstendige, har jeg tatt med ting fra seinere skattemanntall eller jordebøker.

Landskyldslagene er de samme som i Haug, skippund å 20 lispund, hud å 12 skinn og såld å 12 setting. Som i forrige artikkel har jeg for det meste regnet om huder og skinn og såld til lispund (1 hud — 10 lispund, 1 såld — 5 lispund).

Ask, fullgård. Bruker: Narve. Skyld: 80 lispund, plus 5 lispund for Gåsefet eng. Eiere: 60 lisp.: Kristoffer Galle, seinere pantsatt til Laurits Hanssen i Oslo. 20 lisp.: Narve Ask sjøl. 5 lisp. i Gåsefet: Hans Hilden på Hadeland.

Berger: Ingen bruker, skylder 1 skinn til Norderhov prestebol.

Bergsund, ødegård, brukt under Skollerud ennå i 1594. Bruker: Karl. Skyld: 10 lisp. (1

- hud), gammelt krongods, som nå var lagt under lagstolen i Oslo. Først fra 1626 nevnes en Bergsundgård til, som rydningsplass.
- Bjørnstad, fullgård, gjort til halvgård 1645. Bruker: Bent. Skyld: 20 lispund, som før var Hamar bispestols gods, nå krongods. Østby ble brukt under Bjørnstad til 1636—37.
- Bjørke, fullgård. Bruker: Ola. Skyld: 30 lispund; derav lå 10 lisp. til St. Nicolai alter i Hamar domkirke, (var forlent bort, omkr. 1650 til kansleren), 10 lispund tilhørte Norderhov prestebol, og 10 lispund var bondegods, som i 1647 tilhørte utenbygds folk. Mulligens gjelder de 5 lisp. i «Birche» som Narve Ask eier i 1624 denne gården.
- Borgerud, ikke skyldsatt, brukt under Veme.
- Breien, fullgård. Bruker: Pål Bertelsen. Skylda oppgis i 1647—50 til 33 lisp., i 1660 til 38 lisp., men i seinere tid var den atter 33 lisp. Det har tydeligvis en eller annen gang oppstått usikkerhet om bondegodset i gården, og det førte til en rettssak omkring 1670, men referatet av saken har jeg ikke ennå funnet. 8 lisp. var gammelt Hamargods, og det var «steint og reint», d. v. s. den innmarken som Hamarbispen eide, var oppmerket og skilt fra resten av gården, og bispen, seinere kongen, fikk bygselavgift av det. Av bondegodset tilhørte i 1624 15 lisp. Aste Forberg på Hedmark, 10 lisp. Erik Ovren på Modum, og 8 setting (noe over 3 lisp.) Jon Søre By i Hole. Summen blir altså større enn 33 lisp. I 1615 var summen enda større: Jon By eide de samme 8 setting, Ola Forberg 15 lisp., og Bård Breien sjøl hele 15 lisp.
- Bråk, fullgård, med underliggende ødegård Klette. Fra 1649 ble gården gjort til halvgård. Bruker: Kristoffer. Skyld: 30 lisp., som Mikkel Nielsen, forhenværende fut i Bra-gernes og toller i Drammen eide. Han hadde det egentlig først som pant fra adelsmannen Laurents von Hadelen på Eiker.
- Bure, fullgård. Bruker: Pål A. (etter seglet, 1628). Skyld i 1660: 62½ lisp. 7 lisp. var krongods, overtatt ved makeskifte med Fru Gjørvid Fadersdatter i 1599, 7 lisp. tilhørte Jakob Rosenkrans, 7 lisp. hadde Laurits Hanssen i Oslo i pant fra Kristoffer Galle, 2½ lisp. tilhørte Norderhov prestebol. Hvor resten av godset hadde tatt veien i 1624 har jeg ikke funnet ut, men det var temmelig sikkert bondegods, for i 1615 eide Hans Gjermbu 37½ lisp. i gården, og i 1647 var bondegodset fordelt mellom Rasmus Løken, Gudbrand Gjermbu og Torstein Hønen.
- Busterud, ikke skyldsatt, bortbygset av futen første gang 1633. Bårderud, halvgård med underliggende ødegård Helgerud, Bruker: Per. Skyld: 10 lispund, som Jon Stadum i Hole eier. Om Helgerud, se seinere.
- Deli, ødegård. Bruker: Ola. Skyld i 1650 og seinere 10 lisp. I 1624 tilhørte 5 lisp. Peder Knudsen på Toten, stiftsskriver og forhenværende fut. Det var rimeligvis hele land-skylda den gang.
- Drolshammar, ikke nevnt før omkr. 1650.
- EGGE, 2 gårder, ikke nevnt i skattemanntallene før i 1626. Øvre Egge hadde i 1647 en skyld av 10 lisp. I 1624 tilhørte 5 lisp. Gaute Hjellev, som vel også brukte gården. Nedre Egge, skyld 5 lisp. tilhørte Peder Knudsen på Toten, og ble i 1642—50 brukt under Stadum i Hole.
- Eikli, ikke skyldsatt, en husmann, Arne, bodde der i 1624.
- Ekornrud, først nevnt 1634, uten skyld.
- Folum, fullgård. Bruker: Per. Skyld: 40 lispund, som før hadde ligget under communit i Mariakirken, nå til presten i Oslo.
- Fonkalsrud, ikke skyldsatt og jordeboksført, brukt under Veme.
- Nordre Frok, halvgård. Bruker: «Unge» Gudbrand. Skyld: 40 lispund, før Fru Gjørvids gods, fra 1599 krongods.
- Søre Frok, halvgård. Bruker: «Gamle» Gudbrand. Skyld: 40 lispund, som tilhørte Jakob Rosenkrans; etter hans jordebok brukes «Melingen og Røsholmen» under Frok. Froksgårdene hadde én bruker til ca. 1600.
- Gagnum, fullgård. Bruker: Ola. Skyld: 30 lispund, som lå til St. Laurentiusalteret i Hallvardskirken i Oslo, og dette ble brukt til av-lønning av forskjellige embetsmenn.
- Gardhammar, ikke nevnt før i 1641.
- Nordre Gile, halvgård, seinere (etter 1650) ødegård. Bruker: Per. Skyld: 12½ lispund, som tilhørte Arne Hassel på Modum.
- Mellom-Gile, halvgård, brukt under prestebolet, enkelte ganger som enkesete. I 1624 ble skatten betalt av en Hr. Kristen, som vel da var kapellan hos presten Hr. Niels Knudsen. Skyld ikke oppgitt, men hele gården tilhørte Norderhov prestebol.

- Søre Gile, halvgård. Bruker: Bjørn. Skyld: 20 lispund, som tilhørte St. Annas prebende i Hallvardskirken i Oslo, på denne tid brukt til avlønning av ikke-geistlige embetsmenn.
- Grønnevold, halvgård. Bruker: Håken. Skyld i 1647 og seinere: 20 lispund. 10 setting tilhørte Ola Øvre Alme, resten, litt over 15 lisp., mangler 1624. I 1642 tilhørte det meste Harald Grønnevold sjøl.
- Gudsgården, fullgård. Bruker: Elling G. (E. G. i seglet). Skyld: 50 lispund, som tilhørte Jakob Rosenkrans.
- Gullerud, halvgård. Bruker: Pål. Skyld: 20 lispund, krongods, før Hamar bispestols gods. Under Gullerud ble brukt Skallestad ødegård for samme skyld.
- Gunnerenga, nevnt først 1636.
- Haga, ødegård, brukt under V. Stadum i Hole. Skyld: 10 lispund, krongods, før Hamargods.
- Hallingby, ødegård. Bruker: Ola Jonsen. Skyld: 5 lispund, gammelt krongods.
- Hallum, ødegård, halvgård fra 1643. Bruker: Per. Skyld: 15 lispund 3 setting. 5 lispund tilhørte Hole prestebol, 2½ lispund var gammelt krongods, 5 lispund 4 setting tilhørte Jon Sørum og 5 setting Simen Hønen.
- Halsteinrud, nevnt først som rydningsplass 1626.
- Heiern, nevnt først 1652, rydningsplass.
- Helgerud, ødegård, under Bårderud. Skyld: 5 lispund, gammelt krongods, eller kanskje Hamargods.
- Hen, fullgård. Bruker: Gudbrand Haraldsen. Skyld: 40 lispund; 20 lispund tilhørte St. Annas prebende i Hallvardskirken (se under Søre Gile), 20 lispund var bondegods, pantsatt til Laurits Hanssen i Oslo.
- Hesleberg, fullgård. Bruker: Lars (Lagesen?). Skyld: 60 lispund, krongods, før Hamargods. Under Hesleberg ble brukt Kvernbergund ødegård (d. v. s. grunnen der Sørsida i Hønefoss nå ligger) for samme skyld, og et kvernhus i fossen, skyld 5 lispund, som før hadde ligget under Veien; kverna var egentlig Mariakirkens commungods, men ble nå regnet som krongods.
- Hjelle, halvgård fra 1594, med Baggestad ødegård under samme skyld. Bruker: Gaute. Skyld: 15 lispund, seinere økt til 20 lispund; krongods, før Hamargods.
- Hjelmerud, nevnt først som rydningsplass 1641.
- Hole-ødegården, ødegård. Bruker: Gudbrand Knutsen. Skyld: 5 lispund, krongods, det sies i 1616 å være hele gården, men i 1647 er denne delen «steint og reint», og det er også noe landskyld som er bondegods i gården. Det var rimeligvis ikke skyldsatt i 1624.
- Hval, fullgård. Bruker: Benner. Skyld i 1648 —60: 25 lispund. I 1615 tilhørte 10 lispund Trond Hval sjøl, men eierne i 1624 har jeg ikke funnet. I 1648 eide Claus Trondsen på Bragernes alt sammen.
- Hunsdalen, nevnt som eng i 1652, under Hen. Tilhørte Jevnaker prestebol. Landskylda var 1 bismerpund fisk, som i 1577 er nevnt som landskyld av Semmen.
- Hverven, fullgård. Bruker: Hr. Kristen (d. v. s. kapellanen?). Skyld: 50 lisp., før Mariakirkens commungods, nå lagt til et kanoni som kansleren hadde.
- Østre Hønen, fullgård. Bruker: Torger T. (T. T. i seglet). Skyld: 45 lispund, før Mariakirkens commungods, nå under et kanoni som var brukt til lønn for ikke-geistlige embetsmenn.
- Vestre Hønen, fullgård. Bruker: Ola. Skyld: 45 lispund, før Mariakirkens commungods, nå lagt under et kanoni, brukt på samme måten som Ø. Hønen. I 1644 var Gunnerenga seter under V. Hønen.
- Jonsrud, nevnt først som rydningsplass i 1652 (i Soknedalen).
- Karlsrud, ikke nevnt.
- Kile, halvgård. Bruker: Kari (hennes mann Gunner hadde rømt på grunn av et drap i 1612). Skyld: 32½ lispund. 20 lispund tilhørte Jon By i Hole, 10 lispund hadde Laurits Hanssen i Oslo i pant fra bønder, og 2½ lispund var gammelt krongods.
- Kulerud, ødegård, brukt under prestebol. Fra 1625 bor det en husmann, Morten, på gården. Skyld: 5 lispund, som tilhørte Norderhov prestebol.
- Kvernbergund ødegård, under Hesleberg, se der.
- Lerberg (ved Ask), halvgård. Bruker: Ola Anderssen. Skyld: 15 lispund, kanonigods, tilhørte tidligere Norderhov prestebol, men ble makeskiftet bort for Søre Norderhov i 1580.
- Lerberg (i Vegardsfjeringen), ødegård, brukt under prestebol, og skyld ikke oppgitt. I 1644 var skylda 10 lispund, og hele gården tilhørte Norderhov prestebol.
- Lj, halvgård. Bruker: Nils. Skyld: 20 lispund, som tilhørte Hans Oren på Hadeland.

- Lykkje, nevnt først 1642, rydningsplass, under Skollerud. I 1624 eier Jakob Rosenkrans en «vord aure i «Løcke» på Ringerike», men det er usikkert om det gjelder denne gården.
- Nordby, halvgård. Bruker: Jon. Skyld: 1660 15 lispund, men 1650 20 lisp. I 1624 eier Simen Hønen 5 lisp. og Ola Hønen i Norderhov 15 lisp.
- Norderhov, prestegården. Den består egentlig av to gårder, Nordre Norderhov, den gamle prestegården, som nok var fullgård, men som vi ikke kjenner noen landskyld for, og Søre Norderhov, fullgård, skyld 40 lispund, som lå til kommunet i Mariakirken. I 1580 makeskiftet presten på Norderhov til presteboet hele Søre Norderhov mot 20 lispund i Hov, 15 lispund i Lerberg på Stranda og 5 lispund i Søre Vesteren.
- Nøkleby, ødegård, halvgård fra 1650. Bruker: Alv. Skyld i 1647 og seinere: 10 lispund. I 1624 eide Alv Nøkleby sjøl 6 skinn, d. v. s. 5 lispund, som trolig var hele skylda den gang.
- Oppen, fullgård. Bruker: Gudbrand. Skyld: I 1647 og seinere 45 lispund. Av disse tilhørte 15 lisp. (3 såld korn) Norderhov prestebol fra gammel tid. I 1624 eier Gudbrand Oppen sjøl 40 lispund i Oppen, slik at det ser ut som gården har hatt større landskyld den gangen enn seinere. Det samme eide han fram til 1629, men så har han tydeligvis pantsatt godset noen år, uvisst til hvem, og fra 1634 står han oppført med 30 lispund, som passer med landskyldsummen fra seinere tider. Kanskje de ekstra 10 lisp. i 1624 gjelder en eller annen gård eller gårdpart han har brukt sammen med Oppen.
- Oppsal, nevnt først som rydningsplass i 1640.
- Pjåka, ødegård, eller snarere plass, kalt Pjåka øde. Bruker: Lars. Skyld: I 1616 4 skilling, derav halvparten krongods, den andre halvparten eide brukeren sjøl.
- Rakkestad, fullgård. Bruker: Lars. Skyld: 35 lispund. Av det eide Peder Knudsen på Toten 5 lispund, resten mangler. I 1615 tilhørte de 30 lisp. folk på Hadeland, og i 1647 mester Truls, sokneprest i Kristiania.
- Røysing, fullgård. Bruker: Kristen. Skyld: 30 lispund. 15 lispund lå til Hjelmutungers prebende i Hallvardskirken, og var på 1600-tallet lagt under skolen i Oslo, 5 lisp. tilhørte den rike Mikkel Nielsen på Huseby i Lier, og 10 lisp. var fordelt mellom Per Synsteyby på Modum og hans søstre Ingeborg og Kjersti Sjurdsdøtre.
- Rå, fullgård. Bruker: Mikkel S. (M. S. i seglet). Skyld: 45 lispund. 5 lispund var gammelt Hamargods, nå krongods, og denne parten var i 1647 «steint og reint»; noe slikt hører vi ikke om før. Dessuten var landskylda av denne parten 7 lispund i 1647. Resten, 40 lispund, eide i 1624 borgermester Søren Mogenssen i Oslo.
- Samsjøen, fiskevann. Brukes under Dvergstein på Hadeland. Skyld: 5 lispund, gammelt krongods. Da vannet stadig er brukt under gårder på Hadeland, blir det vanligvis oppført i jordebøkene under gårdene der. I 1642 oppføres 2½ lispund som Pål Gjefsens odelsgods i «Samsjøens fiske», og fra gammelt skulle kongen bare eie halvparten av vannet.
- Nordre Semmen, fullgård. Bruker: Steffen. Skyld: I 1647 og seinere 50 lispund. 15 lispund tilhørte «Stilkens prebende» i Hallvardskirken, 7½ lisp. tilhørte Norderhov prestebol. Hvem som rådde over resten av godset i 1624 har jeg ikke funnet ut, men fra 1615 vet vi at Gudbrand Oppen og Guttorm Hamnor eide 5 lispund hver i Semmen, rimeligvis Nordre, og fra 1634 eier Gudbrand Oppen 25 av de manglende 27½ lispund.
- Søre Semmen, halvgård. Bruker: Karl. Skyld: 1647—60: 27½ lispund 2 setting. Alt sammen var bondegods eller borgergods i 1647. I 1624 eide Laurits Hanssen i Oslo 5 lisp., som var pantegods fra bønder, Asle Skollerud eide 10 setting, Alv Hauger på Hadeland 5 lisp., og Lars Klemetsdal i Lier 2½ lisp. 10 setting mangler. Det er ikke sagt hvilken Semmen-gård dette gjelder, så bortsett fra Asle Skolleruds gods, som han eier ennå i 1647, kan vi ikke være helt sikre på at alt dette gjelder Søre Semmen, men det er rimelig at i alle fall det meste gjelder denne gården.
- Sjørvoll, fullgård. Bruker: Jon. Skyld: 40 lispund. 20 lispund tilhører Ola Hilmen på Hadeland, 10 lisp. Ola Arneberg på Eiker, 5 lisp. Kristen Lagesen i Lier (seinere lagmann i Fredrikstad, bodde til sist på Kjølstad på Modum), og 5 lisp. Bård Lindenes i Lier.
- Skollerud, fullgård. Bruker: Asle. Skyld: 40 lispund (4 huder), krongods, før Hamarbispens gods, lagt under lagstolen i Oslo, og 3 setting korn, som tilhørte Haugs kirke på Eiker.

KLAVASEN: Et lite småbruk på toppen av Klavåsen — like ved den gamle vei mellom Norderhov og Tyristrand og som var beryktet på grunn av de brutte bakker. — Ved omlegging av veien er stedet så å si helt isolert hva daglig trafikk angår og ligger helt bortgjemt. — Her er forfatteren Heimsås Dokken's barndoms-hjem.

Dessuten eier Jon By i Hole 2½ lisp. i Skollerud, men det må enten være en annen gård, helst en ødegård under gården, f. eks. Lykkje.

Skotland, nevnt først 1646 som rydningsplass. Somdalen, ødegård, i skattemanntallene først omkring 1650. Skyld: 5 lisp., som Per Folum eide og brukte, vel som seter.

Støveren, nevnt som rydningsplass først i 1652. Sundby, halvgård. Bruker: Harald. Skyld: 15 lispund, gammelt Hamargods, nå krongods. Søndereng, ødegård. Bruker: Nils. Skyld: I 1647—60 3 lispund, i 1624 eier Peder Knudsen på Toten 2 lisp., som da kanskje var hele skylda.

Sætra, nevnt først som rydningsplass 1631. Sørum, fullgård. Bruker: Jon. Skyld: 40 lispund. I 1616 var velbårne Peder Iversen på Fritsø eller rettere hans arvinger bygseleddige. Han eide trolig 20 lispund, men hvor dette godset hadde havnet i 1624, har jeg ikke funnet. I 1647 eide borgermester i Kristiania Hans Eggertsen det. Resten, 20 lispund, tilhørte i alle fall fra 1640 en mann på Toten.

Vestre Tanberg, fullgård. Bruker: Ellev. Skyld: 50 lispund, som opphavelig var Mariakirkens kommunsgods, etter reformasjonen brukt til avlønning for en av kannikene i Oslo, fra 1590-årene presten i Oslo. I 1660 ble ødegår-

den Helle brukt under V. Tanberg, den var privatgods.

Ostre Tanberg, fullgård. Bruker: Sjurd. Skyld: 50 lispund, før Mariakirkens kommunsgods, nå kannikegods, disponert av kantoren i Oslo. I 1595 lå «Sørum ødegård» under Ø. Tanberg, skyld 5 lisp., som også var Mariakirkens kommunsgods og nå ble disponert av kantoren. Denne gården er ikke nevnt senere.

Trondrud, nevnt som rydningsplass i 1652.

Trygstad, fullgård. Bruker: Erik. Skyld: 50 lispund; 25 lisp. lå til Nonneseter kloster i Oslo, som kansleren nå disponerte; det var halve skylda, og så mye eide klosteret alt omkr. 1400. 15 lisp. hadde vært Mariakirkens kommunsgods og lå nå under kantoren i Oslo, som Ø. Tanberg. Resten, 10 lisp., var bondegods; fra 1612—20 tilhørte det Erik Trygstad sjøl, og i 1624 eide han det igjen, minus 3 setting som tilhørte Gudbrand Ask.

Tveita, ødegård. Bruker: Lars. Skyld i 1647—60: 10 lisp.; i 1624 eide Ola Bjørke ved Ask 6 lisp., som godt kan ha vært hele gården den gang.

Tveiter, ødegård, brukt under Norderhov prestebol. Skylda sies i 1630 å være 5 lisp.

Ulltveit, halvgård. Bruker: Ludvig Olsen. Skyld: 20 lisp., krongods, før Hamar bispestols gods.

Vaker. Når det gjelder de 5 gårdene med dette navnet er det vanskelig å vite hvem som eide hva. Bare Søre Vaker var offentlig gods, alle de andre var i privat eie, og mesteparten var bondegods, og når eierne da bare oppgir at de eien så og så mye «i Wager paa Ringeriget» er det ikke lett å fordele godset. Men noe kan vi da vite.

Mellom-Vaker, fullgård. Bruker: Ola. Skyld: 40 lispund. Derav eide Ola Rolsrud på Eiker 20 lispund, som han i 1631 fikk makeskiftet bort til Lier prestebol. Resten er muligens de 20 lispund som Endre Løken i Vå'e i Vestfold eide; i 1647 tilhørte de Claus Tronsden på Bragernes.

Nordre Vaker, fullgård. Bruker: Endre. Skyld: 40 lispund. I 1616 var arvingene etter velbårne Peder Iversen på Fritsø bygselrådlig, og han hadde trolig eid hele gården, for det er denne Vakergården Hr. Hartvig Krummedike eide i 1453, og som skyldte 40 lispund. Når den var adelsgods alt i 1453, er det rimelig at den fortsatte å være det, udelte, men hvem som hadde den i 1624, vet jeg ikke; det var ikke Claus Brockenhus, som ellers arvet en del av Peder Iversens gods på Ringerike. I 1641 var Peder Gulliksen i Kristiania bygselrådlig, og i 1647 Hr. Mogens på Onsøy, sønn til den ofte omtalte Peder Knudsen på Toten.

Søre Vaker, halvgård. Bruker: Gjest. Skyld: 20 lispund, som hadde tilhørt Hellig Legems alter i Hallvardskirken i Oslo, og nå var lagt under Oslo Hospital (fra 1546).

Vestre Vaker, fullgård. Bruker: Jens. Skyld i 1660: 60 lispund. I 1624 tilhørte 21 lispund Peder Knudsen på Toten, som også hadde bygselen. Hans sønn, Hr. Mogens på Onsøy, eide 25 lispund uten bygsel i 1647—60. Resten, 39 lispund, er det vanskelig å finne ut noe om i 1624; i 1647 og utover tilhørte 35 lispund futen Johan Schnell, med bygsel.

Østre Vaker, fullgård. Bruker: Gudbrand (Amundsen). Skyld: I 1660 50½ lispund. Av dette eide Guttorm Øyestad i Land 15 lispund med bygsel i 1624, Olaug Mjølstad i Vardal 14 lisp., Loden Klomby i Biri 6 lisp., tre bønder i Land tilsammen 7½ lispund.

Dessuten eide Nils Tryndrum i Land 10 lisp. og Arne Tomle i Land 10 lisp., men dette er rimeligvis deler av Vestre Vaker. Fra 1642 eide Gudbrand Vaker sjøl 30 lispund i gården.

Ve, fullgård. Bruker: Anfinn. Skyld: 40 lispund; derav var 30 lisp. Mariakirkens kommunsgods, nå lagt under prestebolet i Oslo, og 10 lisp. krongods, før Hamarbispens gods.

Nordre Vegstein, fullgård. Bruker: Kristoffer H. (trolig Holliksen, siden forrige bruker het Hollik og sønnen heter det samme; C. H. i seglet). Skyld: 50 lispund. 20 lisp. tilhørte Harald Auren, 10 lisp. Gudbrand Spone på Modum. 5 lisp. (6 skinn) var krongods, gammelt Hamargods. Resten mangler 1624; i 1652 tilhørte 5 lisp. Nils Trygstads barn og 5 lisp. Torger Vaker, sønn av Harald Auren, men 22½ lisp. 3 setting tilhørte Gudbrand Hen, en annen av Harald Auren's sønner. Det mangler da bare 3 setting.

Søre Vegstein, fullgård. Bruker: Anders H. (A. H. i seglet). Skyld: 35 lispund. 20 lisp. tilhørte Nonneseter kloster, og var nå lagt under kanslerembetet. 10 lisp. tilhørte Nordrehov prestebol, og 5 lisp. klokkeren.

Veholt, fullgård. Bruker: Simen. Skyld i 1647: 29½ lispund. I 1624 eide Arne Hassel på Modum 9 lisp. og fra året etter 18½ lisp. Resten uvisst. I 1620 eide Laurents von Hadelen på Eiker 20 lisp., som han ville makeskifte bort, men han satt ikke godt i det, så han har vel måttet kvitte seg med dette godset like etter. I 1647 eide Johan Schnell, fut og sageier, som da bodde på gården, 22½ lisp., og Arne Gomnes og Jacob Eggertsen hver 3½ lisp.

Veien, fullgård. Bruker: Jon Halvordsen. Skyld: 30 lispund; 20 lispund var krongods, for Hamarbispens gods, og 10 lisp. tilhørte Mariaalteret i Mariakirken, og var nå lagt under Oslo bispestol. Før hadde kverna i Velenfossen, skyld 5 lisp. til communit i Mariakirken, ligget til Veien, men den ble nå brukt under Heseleberg.

Veksal, fullgård. Bruker: Per. Skyld: 45 lispund. 40 lispund ble gitt til communit i Mariakirken i 1477; etter reformasjonen hørte godset til et kanoni som ble brukt til avlønning av ikke-geistlige embetsmenn. Resten tilhørte i 1477 Evind på Oppen. I 1624 er det litt ugreie med disse 5 lispundene, de står oppført under borgermester Søren Mogenssen i Oslo, som forøvrig forvaltet det kanoniet resten av gården hørte til, men også, helt fra 1615, under Even Glesne i Krødsherad.

RINGERIKE

Søre eller Midt-Veme, halvgård. Bruker: Per.

Skyld: 10 lisp., som Per Bårderud eier.

Nordre Veme, halvgård. Bruker: Vilhelm.

Skyld: 20 lispund, som brukeren eier.

Øst-Veme, ødegård, brukt under Søre Veme.

Skyld: 8 skinn (6 $\frac{2}{3}$ lisp.), seinere økt til 10 skinn. 4 skinn var gammelt krongods, 4 skinn eller 8 setting tilhørte Reidar Jar på Modum.

Østby, ødegård, brukt under Bjørnstad. Skyld: 10 lispund, krongods, gammelt Hamargods.

Dessuten eier Peder Knudsen 5 lispund i Østby som sies å være på Ringerike, men dette godset nevnes ikke i de offentlige matriklene og jordebøkene 1647—60.

En kvernfoss i Åsa, krongods, skylder 1 ski'ling, ble brukt under Midgarden Horum i Hole.

Et fiskevann, «Lemens», omtales stadig i jordebøkene; det er brukt under forskjellige gårder, bl. a. Skollerud, og skylder 60 sik, som er gammelt krongods. Jeg har ikke funnet ut hvilket vann som menes.

— — —

Som det framgår av listene ovenfor, er det en del gods det mangler opplysninger om i 1624, i alt ca. 300 lispund, som alt sammen var privat gods og nok for det meste bondegods. Ved fortsatte undersøkelser kan det vel bli mulig å finne det meste.

Det er påfallende hvor få av bøndene i Norderhov som eier noe i sin egen gård i 1624. Bare på Nordre Veme og Nøkleby eide brukeren hele gården; Gudbrand Oppen eide det meste, og Narve Ask en mindre del, av gården sin. Og det er heller ikke mye gods ringe- ringer eier i gårder i Norderhov ellers, det er deler av Bårderud, Hallum og Kile i Herads- bygda, Grønnavoll, Skollerud og Somdalen i Ytre Adal, Tveita og Søre Veme i Soknedalen, Bjørke (?), Egge og Breien på Stranda, Nordby i den andre utkanten av bygda, og bare Nordre Vegstein i strøket nærmere kirken. Mange av de store gårdene var gammelt offentlig gods eller adelsgods, men det er likevel merkelig at ringeriks-bøndene har så liten del av jordegodset i sin egen bygd. Det var i alt 16 jor- deiende bønder i Norderhov i 1624, og utenom det godset de eide i forskjellige gårder på Rin- gerike var det bare to-tre som eide noen små- parter i andre bygder. Forholdet var bedre i 1614, da var det i alle fall 26 jordeiende bønder i Norderhov, og flere brukere eide deler av den

Tyrstrand-gutten

og prosten Lund

Prosten Lund som var en meget streng prestemann, forlangte av sine konfirmanter at de skulle kunne både forklaring og bibel- historie så noenlunde. Kunne de ikke det, ble de gjerne vist tilbake.

En gutt fra Tyrstrand som ikke nettopp var noe skolelys, var vist tilbake flere år. Folk syntes dette var for galt og sa han fikk møte hos presten igjen. Kanskje han da fikk lov å holde på.

«Det nytter pine de itte, ser'u», sa gutten, «for presten blir sint, bare han ser meg, å itte nok me det, men han blir sint på alle de andre au!»

gården de satt på. Likevel er det atskillig flere odelsbønder i Haug, og en av forklaringene på det er rimeligvis at flere av de store gårdene i Haug og Ullerål hadde skog som lå beleilig til, samtidig som de hadde fosser på sin egen grunn. Eierne av odelsgodset i Haug kom der- for tidlig med i sagbruksdriften ved Hønefoss, mens den saga som Tage Eriksen, forhenvæ- rende fut i Buskerud, forsøkte å sette opp på Sørsida ved Hønefossen omkr. 1615 ble forbudt alt i 1617, fordi den ikke lå på ode'sgrunn. Det er typisk at Lars Hesleberg, som formelt sett brukte Sørsida i Hønefoss, først fikk satt opp sin egen sag ca. 20 år seinere, og da i Sørge- fossen; der hadde han da kjøpt jord.

Utover i 1630- og 1640-årene blir det flere jordeiere i Norderhov også, pantegods er etter- hvert blitt innløst, trolig med penger som bøn- dene etterhvert tjente ved å kjøre tømmer, og sikkert også ved selv å hogge og levere tømmer, til sagbrukene både på Ringerike og lenger nedover bygdene. Men de største jordeierne var ofte innflyttere, således den rikeste av dem alle, Ola Torkelsen på Hønen, og temmelig sikkert også Anders Jenssen på Hverven. I 1642 var tallet på jordeiende bønder i Norderhov igjen oppe i omkring 30, og mengden av det de eier er betydelig større enn både i 1624 og i 1615.

E. F. HALVORSEN

Gammelt og Nytt fra Adal

Opptegetninger på en reise gjennom dalen

Gjennom årtusener har snø- og regnvannet fra de store Valdresfjell bryst og skummet i ilter fart nedover dalen, inntil folket lærte å legge fossene også i lenker. Nu er det store murhus med høye piper ved alle fosser og Bæga elv får værsågod gjøre god nytte for seg før den kaster seg i Randselven.

Hvis noen spør meg hvorfor jeg har fått en slik klokkekjærighet for Adal og dalen ovenfor der igjen så må jeg tilstå, at det er gullet som lokker. Utrolig mange sagn har jeg hørt om alt sølv og gull som i lengst forsvunne tider er gjemt i Adalen og avdalene som går ut derfra. På min siste tur til «skattegraving» tok jeg for en stund inn på gården Flekkerud, som ligger oppe i skoglien med en herlig utsikt over Sperillen, Skarudfjellet og Treknatten. Her i skogen var det slik hvile og fred å finne — skogen skaffer alltid hvile. Den luner om vinteren og svaler om sommeren og den binder på en måte sommer og vinter sammen, og denne følelse hadde sikkert også Welhaven da han skrev sitt dikt om hvilen i skogen:

I graneholtet ved middagstid
når sommersoner brender,
svever en luftning hit og dit
og kjøler din panne og er så blid
som vift av vinkende hender.

«Har De funnet noe rart her i skogen?» var et spørsmål jeg rettet til mannen på gården — «merkede stener, kors eller aspekter av noe slag». Nei, han hadde ikke det, men fortalte at der nede på den nordre Skagnesgård er en stor sten som det hviler mystikk over. Den ligger i en hamn som heter Svea, og folk vet å fortelle at Sveakongen er gravlagt her sammen med en stor skatt av gullpenger som er gjemt i en sølvkanne. «Det var ikke dårlig», sa jeg, «men har ikke noen gitt seg av med å grave skatten

frem?» «Jo, Valhu'-svensken grov her en lang tid, men kom vel ikke dypt nok.» Denne rare svensken bodde en lang tid på plassen Valhuggu på Bjonesskogen og oppholdt seg i årevis i Vidalen for å lete opp Norgesskatten som er gjemt der. Det var i Svartedauens tid. Skatteoppkreveren fra Bergen skulle over til Østlandet med en stor sum klingende mynt, flere kløvellass med mynt var det, men komne til Vidalen ble de syk en etter en av de som førte skatten. Den siste grov denne Norgesskatt ned ved siden av veien før han kveldet, og i alle århundreder siden dette hendte har den skjulte skatt i Vidalen vært manges attrå i tankene, mens den eneste som virkelig har lett etter skatten er den nevnte Valhu'-svenske. Han fortalte selv til folk i dalen, at mor hans gikk med ham til en spåkjerring mens han var liten, og spådommen gikk ut på at han skulle finne en stor skatt. Da han under sitt opphold som arbeidskar på gårdene i Adal fikk høre sagnet om Norgesskatten i Vidalen og gullpengene under Sveakongens grav på Skagnes mente han for sikkert og visst, at her hadde han sin store chance. Etter min mening grov svensken for dypt for skattmesteren fra Bergen som kjente døden nærme seg hadde sikkert hverken makt eller redskap til å komme dypt ned med sølvskatten. Elling Elsrud på Storruste er enig med meg i at skatten ligger like under torven og kloss til veien. Men hvor?

— — —

Turen oppover dalen går videre. Nede på storveien treffer jeg helgekledd skogskarer på vei til butikken. De går så smidige og lette, jeg ser en stor forskjell på gangelaget her i dalen og nede på flatbygden, hvor folket gjennom generasjoner har måttet truge seg frem med en piog gjennom stri leire eller stenet jord. Disse skogskarer eller høstekarer og fløtere måtte være lett på foten skulle de kunne greie jobben, slik som visen forteller:

En skogskar han går med merke og mål der granene står i flokker.

Han velger og vraker og svinger sitt stål, og buskene blir til stokker.

Så bær det til elven — å hei for en dans, Men nede ved bruket — får leken en stans.

Omsider svinger jeg inn på Nesmoen gård, hvor eieren Gudbrand Næsmoen tok vennlig imot meg. Etter det jeg hørte nede i dalen skal Næsmoen være en velsituert mann, men fri for all brask og bram — dette liker folk, og han tar mot alle på samme måte. Utenfor huset var «det vatna og sopt» — rent og fint, på den store flate gårdsplassen fantes ikke en flis, og inne i hovedbygningen var det intet krims krams. Uten mange omsvøp gikk vi løs på saken: Sagn og hendelser, gammelt og nytt fra dalen. Du store verden, hvor meget jeg fikk høre, om bjørneskyttere, børsemakere og soldater som var med i krigen. Lang Ola først og fremst. Han var født 1785 og var med i krigen 1808—14 som artillerist. Ved Onstad sund tok han del. Mange er de historier som fortelles om Lang-Olas bedrifter i krigen. Sant er det at han etter krigens slutt ble tilbudt pensjon i form av løytnants lønn og en medalje, men han avslø begge deler. Han var sterk som to. Engang var han på kirkevei mellom Nes og Vikar. Den mektige Haugeru'n, som eide både Haugerud, Rustad og flere gårder, satt i forende og Ola i baksikten. Haugeru'n satt og skrøt over at han hadde banket opp både den og den, og tilslutt sa han: Men så er det nå brøllop for meg å slåss også da. Da kunne ikke Lang-Ola dy seg lenger, og han ropte: Sett i land karer, f. . . . høgge me', er det synd at mannen ikke skal få brøllop, når det ikke koster mere! — Karene rodde i land, men da båten skuret mot stranden hoppet Haugeru'n inn og løp avgårde, for han tok vel til å skjønne, at det gikk an å erte den langmodige Ola sint, og var Lang-Ola sint, så tattetu.

Hr. Næsmoen har en stor håndskreven samling av bygdhistorier og her kan en finne de merkeligste beretninger. Om «Tåmässen», «Jegervisten», «Trulsegutten» som skrek «tor veien» når han fór utover bygden. Om Gunder Børsemaker fra plassen Langbråten under Volden o. s. v. Gunder var født omkring 1814

og var dalens beste børsesmed. Rester av en børs som han laget finnes ennå på Nesmoen, og den er så grov i løpet at en kan stikke en finger inni. En tid holdt Gunder til i Ramberget og han skjøt en bjønn i Blakstvedåsen. — Han rodde med bjørneskrotten over fjorden, og gikk så opp til småguttene og sa, at de fikk springe ned til fjords og se den hjerpen nan hadde skutt.

— — —

Dette er avskrift av min dagbok ført på reise gjennom Ådal sommeren 1938. Her sitter jeg på min Skrivestuggu og leser noteringsene igjennom. Jeg har koblet verden fra, og nyter i stillhet de gamle brev og dokumenter som jeg har samlet fra dette klassiske bondeland som heter Ringerike. Jeg stryker og steller med disse gulnede blader og brever med håp om engang å kunne puste liv i de tragiske og tragikomiske beretninger som finnes nedtegnet.

Gamle fogder og skrivere rir i min tanke forbi. Foged Dorph og Ivar Wiel, tause står de, uten smil. Jeg ser sorenskriver Johan Ernst Meidell, og tenker på hvilken storøtter han var — en gourmand av de sjeldne. I folkeminne lever den strofe om ham, at han åt en hel sau til middags. Datteren, som hadde hørt dette av folk, fortalte faren om dette bygdeprat. — «Si til dem det, du jenta mi, at jeg eter to sauer til middags.»

Anno 1840 den 25. august, dro denne tykke sorenskriver opp til Ådal for ved rettergangs skritt å bringe klarhet i de overnaturlige hendelser som hadde funnet sted på Brændseteren tilhørende Holte gård. Store stener var av en ukjent mystisk men sterk hånd kastet mot buveggen, og det var i heletatt slikt leven på seteren at alle var klar over at hulderen eller de underjordiske var fortørnet, og ville hevne seg. Meidell erklærte skråsikkert at han nok skulle bringe klarhet i saken, men de akter som forteller om hans aksjon mot de underjordiske falt helt i fisk, så han intet kunne utrette. Det måtte være et syn for guder dette oppøstet til støls. Den omfangsrike sorenskriver kunne ikke gå, og for å få ham fraktet opp til Åstedet, ble han plassert oppi en bredsløde, som ble satt på en treskoning 6—7 husmenn ble forspant, og de dro på kulsvarte livet. Akk, for en komedie, og hvor måtte ikke skøyerfantene som hadde laget hele hurlumheiet grotte seg da

sorenskriveren ingen klarhet kunne bringe i «mysteriet».

Den største av de stener som «huldra» kastet i buveggen på sætra er en av de mange rariteter som er innlemmet på Holtegårdens museum. Stenen veier 50 kg., og den er påført dato for hendelsen på sætra. Vestre Holtes gårdmuseum er meget interessant, og ideen med å gjemme slektens gamle saker, papirer, bøker osv. på den måte som herr E. T. Holte har gjort, fortjener stor anerkjennelse og bør efterfølges av andre.

Vestre Holte er en storgård med flate, fine jorder, åkrer som vugger i sommervind, og så skog da. Tusenvis mål, og høyreiste bygninger som skogen og skogens virke gav. Hellige skog, sier lappene i Finnmark. Det samme på en annen måte sier fjellfolket på vidda en styggværsdag og de røgner seg frelst fra fjellets redsel når de kommer ned i «vuddu» — i skogbandet er de frelst fra general Vinters favntak, som betyr nordvind og himmelfokk. Skogen frelser oss, den gav oss alt: vugger og varder, hus og båter. Vestre Holte museum er innrettet på staburet. Ute på tunet står et himmelur, med pilen rett i nord. Mitt spørsmål til herr Holte er om å få lov til å se de to bibler som efter sigende skal finnes her. To digre bøker legges foran meg — den ene er en virkelig bibel, trykt i København 1589. Det er en billedbibel og den er atskillig lest og brukt gjennom de 350 år. På dens blanke blader har de gamle på gården risset sine navn og data inn. Det er i sannhet et kostelig bokverk denne gamle bibelen — maken finnes ikke. Det ene eksemplar som finnes i Universitetsbiblioteket er på langt nær ikke så fint, og tegningene i den er ikke kolorert slik som Holtebibelen er.

Den «verdslige bibel» på Holte er et monumentalt arbeide med foged Wiel og sorenskriver Palludans hånd. På Wiels tid var det uregitt med grensen mellom Nesgårene, og for å bringe saken på det rene ble fogden og sorenskriveren oppnevnt som kommissarier til sakens pådommelse. De drev trutt i flere somre, avhørte vitner og sa til slutt dom. Aktene utgjør noe slikt som 800 sider.

I museet på staburloftet står alt på rad og rekke. Her er et gammelt rokkokobord med stoler i samme stil omkring. Her er gamle bjønnebørser, sabler og floretter som har vært svunget av dragoner på grensevakt. En offiserstrøye

fra 1814 vakte min største interesse, og ved nærmere undersøkelse fikk jeg se, at lommene var laget av fint semsket skinn. En stor bjønnesaks og en vargegglekse står på gulvet. Huttetu! Her er en stor rundtrøye med sølvknapper. En gammel, helt itureven sko forteller historien om en mann som ble svimeslått av lynet her på Holte og skoene ble flådd av ham. Rest av en meteorsten er rar å ha i hånden — en håndgripelig hilsen fra en annen klode. Døren til dette stabursloft har engang vært hoveddør på gården — og det er et herlig arbeide i barokkstil — minst 250 år gammel. Hver ting på dette sjeldne gårdsmuseum har sin egen historie, og det var overmåte interessant å få se og høre, «men De må skrive disse beretninger ned og ha som katalog her», sa jeg til herr Holte, for engang har historiene gått i glemmeboken, og det er synd.

Soluret på tunet viste 11 da jeg ranglet nedover mot brua. «Dette er Bægna», sa jeg til mitt følge og vi leste for moro skyld et vers om denne elven på Valdresmål:

Sjå, dæ glima alt i Bægna so ho rann
ti ai solblank sylver-renne,
E vil fulgje henne skjell so ait band
beinast veg te haimgrende.

Det er snart 20 år siden dette ble skrevet og flere av dem som er nevnt er borte, men ellers er Ådal i dag som den gangen. V. V.

Bure-nissen og Vager-nissen

I gamle dager holdt nissen til rundt på gårdene, slik var det også på nabogårdene Bure og Vager. De sto veldig på hver sin husbonds beste, Bure-nissen drev det enda til å bære svære bører høy fra Vager, og Vager-nissen sto heller ikke tilbake, han kvartet noen bører høy fra Bure-låven han og. Men tidlig en morgenstund gikk det ikke bedre til enn at disse to herrene møttes med hver sin tyvekost på nakken. Et drabelig slagsmål var ikke til å unngå, det gikk mest ut over høyet forresten, det lå slengt utover jorden etterpå. Det fortelles også at da mannen på Bure en kveld ville ut og holde styr på bikkjene som holdt slik syndig spetakkel, fikk han se nissen som satt på låvebroen og strakte bena frem

BYGDE- originaler..

Om en av de mange omflakkende bygdeoriginaler i begynnelsen av forrige århundre, Ola Wee, har E. M. Færden gitt en fornøylig skildring.

Han nevner Olas uforstyrrelig jevne humør og at han som oftest gikk omkring og sang eller mumlet på en eller annen sang eller salme, som f. eks. «Paa Gud alene jeg haver sat min lid», eller han sang en kort strofe om en og annen person i bygda som han ville utmerke. Da var vedkommendes navn gjerne det vesentlige innhold i sangen. De daglige begivenheter ble også gjenstand for sang, og han «varierte» da over dette tema.

En bonde sa til ham en dag: «Med rette skulle en ta deg, Ola, og slå deg fast ved en vegg med en jernlenke.» Da fikk Ola bare en ny trall: «Slaa mig fast ved en væg med en jarnlækk,» med stadig det samme omkved om seg selv: «Ola paa Wee — Graut-Ola Wee.»

Når han kom inn i kjøkkenet hilste han alltid med: «Godt vær i dag!» Når da været var riktig herlig fælt, så måtte jo gjerne matmora smile litt og sette fram mat, selv om ikke

slikt traktement og oppvartning i utide var det beste hun visste. Og intet ord etter de gamle er gjentatt oftere på Ringerike enn: «Godt vær i dag, sa'n Ola Wee,» især når folk traff hverandre under det verste gråbeinvær om vinteren. Fikk han bare litt levninger, eller de sa til ham: «Nei, Ola, nå er vi lei deg — du får komme igjen en annen gang,» og noen så på veien spurte ham hva han hadde fått, så sa han: «Je fekk en slængabete» eller «Fekk en kjæft,» men småtrallet like godt.

Saken var at han kunne være foruten mat i et døgn eller mer, han var i virkeligheten drøvtygger, og da lå han gjerne over i fjøset under disse fastetider.

I motsetning til vår forvente s'ekt, gjorde han aldri forskjell på maten, han så mer på kvantiteten enn på kvaliteten av den maten han fikk. En søndag ettermiddag kom han innom sjefsgården Tanberg, hvor «de selve» var borte, og bare noen muntre sønner og tjenerne var hjemme. Da så ingen ga ham noe, gikk han ned i fjøset og la seg. Så fant de på at de skulle traktere Ola. De tok først og slo sammen en del surmelklumper i et traug, så tømte de flatbrødsduken i kjøkkenbordet med smått brød, mel og matrester i melken, og til sist tok de en gammel drengstuekortleik og klippet oppi. Slik bar de anretningen ned til Ola, som spiste med vanlig appetitt. «Hos'n liker du solden, Ola,» spurte de. «A, det er mest kløver, ser je,» sa han og spiste like godt. Derfor heter det rett som det er den dag i dag når kortene brukes: «Det er mest kløver, ser je, sa'n Ola Wee.»

mot blkkjene mens han ropte: «Pus ta den, pus ta den» og lo av hjertens lyst.

Denne samme Bure-nissen var forresten en nyttig kar for gården. Han ikke bare passet hestene og vokter lys og ild, men han opptrådte som kjørekar også. Det oppdaget de på den måten at engang som de skulle reise til Hønefossen for å male, og gårdsgutten var borte, gjorde mannen sjøl alt i stand kvelden før turen. Han lesset vognen og kjørte den inn under låvebroen, for han skulle tidlig avgårde neste dag. Men det begav seg at han sov litt for lenge og da han endelig kom opp av sengen fikk han se nissen komme trekkende med hesten fra stallen, spendte for, satte seg opp på sekkene og kjørte av gårde. Den neste natten

kom han tilbake, da sto alt på rette plass om morgenen. Kornet var malt og hesten sto på spilltauet og hadde fått foret sitt. Siden den dag lot mannen alltid nissen reise til kverna, og han behøvde aldri å angre på det.

Men så fikk han engang se at nissen var så fillet og dårlig kledd, og det lakket mot vinteren så mannen syntes synd på ham og lot sy pene grå klær og en rød lue naturligvis. Dette la han på lasset, mens han selv ble oppe for å lure på nissen hvordan han skulle ta dette. Jo, nissen fikk se klerne og gjorde noen fornøyde grimaser og krumspring mens han tok dem på seg. Så sa han: «Nei, nå er je, fan ita meg, for pen te å kjøre te kverna». Siden har ingen sett eller hørt noe til ham der i gården.

Den gamle seterveien

TIL RINGKOLLTRAKTENE

Ved O. Loeshagen

Det er sikkert et fåtalj nå som kjenner denne vegen med alle de historiske stedene. Men da Annette og Karl Wenner holdt til på nedre Ringkollseter ved århundreskiftet, seinere også, var denne vegen alminnelig.

En gikk de gamle Bergsbakka, over «Slättebråtan» og opp «Grautbakken» ved Eriksrud. Av Bergsbakka er nå bare en levning igjen etter at den nye vegen ble bygd.

Om Slättebråtan heter det at den har fått navnet sitt fra det gode jordsmonn som åker'n har, og den ble kalt «brødkørja» til Berg.

Grautbakken skal ha fått navnet fra at en kvinne falt i den bratte bakken og slo ned grauten hun bar.

Videre stampet en seg oppover til Rognestein. — Oppi Rognesteinbakka måtte en bortom «Garsgiverølla», ei oppkomme i berget, for å få en drikk av det gode vannet som alle så gjerne ville ha litt av. Om det var av helsebringende grunner folk la slik elsk på dette vannet, skal ikke sies.

På Rognestein ble det alltid en pause, for da var en ferdig med brattbakka. Rognestein har engang vært bebygd. Stein etter bebyggelsen ligger der ennå, og stikkelsbærbuskene står der.

Straks etter at en hadde forlatt Rognestein kom en til «Barnefotberget» (i daglig tale Bånefotberget) og «Mysmørberget» med kinnestaven. Her ble det ofte en stans for å studere de djupe avtrykk i berget.

Det fortelles at «huldra» holdt til i nærheten av Mysmørberget. Og om disse to berg heter det: Ei kone kom fra en av setrene med seterprodukter og skulle ned til bygda. Meningen var å få kjernet alt ferdig før hun gikk fra setra, men alt hun strevde fikk hun ikke smør. Trollskap kanskje hindret henne. Hun bar derfor med seg kinna på ryggen med rømmen i og kinnestaven. I tillegg til denne ufjampete børa hadde hun også et lite barn å bære på.

Kommet til Mysmørberget fikk hun høre at huldra «spant på rokken». Da ble kona så redd at hun stupte på berget og slo ned alt som var i kinna, og mistet kinnestaven som slo djupt avtrykk i det bløte berget. Etter denne hendingen fikk det navnet Mysmørberget.

Da hun kom seg etter forskrekkelsen og var gått noen meter, måtte hun stanse for å ordne litt på børa som var kommet i ulage etter fallet på berget. Hun satte det vesle barnet fra seg der hun stanset, og da berget var bløtt, satte barnefoten djupt avtrykk i det. Siden har det heit «Bånefotberget».

Når en forlot disse stedene måtte en sikre seg et eller annet, en kvist, konge eller hva som helst for å «ofre» på Offersteinen ved Røstjern.

Om denne steinen frotelles det blant annet at på østia av tjernet oppi berget skal engang ha bodd en trollgubbe. Denne gubben var så fæl til å buldre. Han ble derfor kalt Buldrian.

En dag gikk et eiskende par på vegen på vestsia. Dette paret fikk trollgubben se. Han buldret da noe ganske forferdelig. Så tok han en svær stein fra berget og ville kaste den over vannet for å drepe disse to. Steinen tok vannet og selte over, og under seilassen ble den blankslipt mot vannflaten. Legger en seg ned og titter under steinen, ser en at den har en blank flate. Paret unngikk så vidt, og steinen ble liggende like ved vegkanten.

Etter denne hendingen torde ingen gå forbi steinen uten å legge offer på den. Jeg har sjølt «ofret» på den mange ganger. Ofringen hadde den virkning at gubben ikke hadde makt til å kaste flere steiner. Dette ble han ergerlig for og buldret verre enn før.

Folk ville gjerne få ryddet Buldrian av vegen. En modig kar ville forsøke å gjøre det av med gubben.

Tidlig en morgen før solrenninga gikk han opp i lia på østia av tjernet. Der ga han seg

De gamle seterfolka Karl og Annette Wenner utenfor setra i 1901.

til å rope: «Buldrian, Buldrian!» Gubben hørte det og stakk hue ut. Solen rant og strålene traff ham da like i ansiktet. Gubben sprakk og veltet ut over berget. I steinurda der skrotten ble liggende har det vært et tilholdssted for orm og annet fanteri.

Sikkert er det at folk i gamle dager ropte Buldrian når de befant seg i traktene der. Jeg har sjøl hørt det i mine guttedager. Orm har jeg også slått ihjel der. Det finnes nok en og annen der ennå.

Men nå blir det bygd hytter overalt og dermed blir terrenget ryddet for trollsteiner og ormhuler.

Nå er det ingen som ofrer på denne steinen lenger. Men den ligger der fremdeles. Levninger etter det som er blitt ofret ligger ennå på steinen.

For vi følger setervegen videre ser vi litt på en annen merkelig stein som kom for dagen i det seinere oppi lia på østia av Røstjern. Denne steinen som har en kvadratisk overflate på 70×70 cm, har skrift og tegn over hele flaten. Den er 50 cm djup og noe gryteformet under. Den lå helt gjemt i bakken, bare overflaten var synlig. Området der kalles Ønstad,

og jeg ga den derfor navnet «Ønstadsteinen». Steinen lå like ved den gamle Ønstadvegen som gikk fra bygda og over skauen. Denne veien som er meget gammel, er nå forlengst overgrodd og glemt.

Steinen er undersøkt av dr. Aslak Liestøl fra Oldsaksamlingen. Han kunne ikke finne runer på den, men det var tegn som tydet på at det kunne være «bumerker», og disse var ofte lik runer, sa han.

Liestøl ytret blant annet at disse rare tegn, tall og bokstaver kanskje engang i tiden kan være risset inn av gjetergutter. Men tanken streift også en grav eller kullmile. Han tok til slutt en oversikt over området for å prøve om det engang kunne ha vært et gårdsbruk der. Men han kunne ikke si noe med sikkerhet. Det eneste han slo fast var at steinen ikke hadde noen interesse for Oldsaksamlingen.

Steinen er flyttet ned til Trygve Brodahls hytte ved Røstjern. Og med herr Liestøls tilfrelse kan det ved leilighet — helt privat — graves på et par steder der steinen lå for å se om noe kan bringes for dagen.

Fra ofresteinen følger vi nå setervegen videre og kommer til den blaute myra ved sørenden av Røstjern. Over myra lå en furustamme av dimensjoner, som en måtte balansere på. Hvor gammel denne «brua» er, vet ingen.

Så trasket jeg videre på en kronglete veg gjennom kvist og krak, til jeg kom til vegskillet for øvre og nedre Ringkollen. — Øvre Ringkollseter er forlengst revet og borte. — Som vegviser for nedre Ringkollseter var ved vegskillet satt opp en staur med en hårdott i. Passet en ikke godt på der, kunne en lett ta feil av veien.

— — —

En liten hendelse.

Bror min og jeg, som var ganske små, skulle engang gå til nedre Ringkollseter. Jeg hadde aldri gått der før, men bror min hadde vært med mor dit en gang, og han kjente til hårdotten. Vi gikk og pratet, og tenkte ikke på hårdotten før vi oppdaget at vi sto i ville skauen, uten veg. Vi hadde gått feil. Så begynte vi begge å gråte. Etter en liten konferanse ville vi da prøve å finne igjen den stien vi hadde fulgt, for om mulig å komme på rett veg. Vi var heldige. Vi kom ned til vegskillet, og bror min fikk øye på hårdotten. Han gråt

Viktorin, 1890. Sørensen og H. H. H.

Viktorin 1890

VEIBRUA VED BJERKEGARDA VED ASK. Den maleriske gamlebrua er forlengst revet og erstattet med en flott bro som passer trafikken bedre i dag.

og lo på en gang. Vi var berget. Og vi var glade da vi fikk se setra og Annette ute på trammen.

Denne vegen med alle disse raritetene en passerte fra Bergsbakka til hårdotten, er nå forlengst gått over i historien. Men når en ferdes i traktene der en og annen gang, kan en støte på alle disse stedene som var så gromme. Men hårdotten er borte.

Jeg ender denne historie om gamlevegen med ei setervise som Annette Wenner med sin store og fine stemme sang så det ljomet i fjellet:

Den gang da jeg var liten
og gjette moders ku,
da var jeg spe og sliten,
jeg husker det ennå.
Den gang var verden mindre
og enda mere god.
Jeg så til verdens ende
da jeg på fjellet sto.

Den gang var ingen sorger,
men sølfu/loyta låt,
og gauken gol i lia,
mens kua rikk og dt.
Jeg hørte bjellens ekko
bak veggan av et fjell,
jeg trodde det var huldra
som hadde der sitt spell.

Jeg gikk i far si tresko
som hang i kvist og brast,
da var det lille falig
å trå på noe kraast,
og bukka den var bretta
helt opp til under kne,
som den gang var på mote
for den som gjette fe.

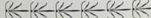
Når det var regn og torden,
da ble jeg våt som dy,
jeg gikk i far si trøye
og ingen paraply.
Når kua den gikk rolig
da kunne det gå an
å berge seg for regnet
når jeg kom til ei gran.

Når jeg ble våt og sulten,
som traff så mangen gang,
da kom a' mor med maten
og satte på mitt fang.
Jeg spiste da med glede
med tollekvisen min,
jeg brukte ingen gaffel —
en så unødig ting.

Med disse ord jeg lokka
og sa te' kua mi.
Kom alle mine båna,
kom bjellekua mi,
kom Litago kom Stjerne,
se dagen er forbi,
det glitrer mellom trærne,
snart er det nattetid.

Den gang var statens penger
for småfolk ei i bruk,
vi skyldte store skatter
til lensmann og til fuf,
og far si lønn var lita,
og stua full av barn,
så penga gikk nok itte
te' tull og fantegarn.

I far og mor si stue
der son jeg søtt og godt,
jeg ville litte bytte
med kongen i hans slott.
Og siden har jeg bodd der
halvtressinstjue år,
men aldri så fornøyet
som i min barndoms dr.

Kongetoget kommer

Et barndomsminne

Barndommens land — ja det var der det hendte. For lenge, lenge siden i livets usikre gry. Det var der det hendte.

En dag våknet min fødebygd av sin århundrelange søvn ved mineskudd som drønnet gjennom dalen. Hakker og spader glimta blankslitte i sola og svette kroppor i seig og vedholdende arbeidsrytme. Banen skulle fram. Bergensbanen. En fantastisk drøm om å knytte østland og vestland sammen med stålband over fjell og vidde skulle bli virkelighet. Det skulle skje her, like utenfor stuedøra. Nesten ikke til å tro. Men mineskudd og rallarsang fortalte at nå var det alvor.

Jeg opplevde det hele med barnets undrende og vitebegjærlige sinn. Det virka ikke skremmende på meg, for oppe i all denne larmen og bråket var far. Han hadde hvit skinnbukse som de andre og blåstripet busserul som de andre, men ikke svart sluskehatt som de andre. Far var ikke rallar og jernbaneslusk. Han hadde bygd seg heim her og trivdes best i «eige bus». Men han måtte skaffe seg og sine daglig brød, og hakke og spett falt så godt i de brunbarkete nevene hans. De som kunne stryke så varlig om kinnene våre og gjøre oss trygge.

Så ofte det lot seg gjøre sprang jeg fra mors og søskens vaktssomme øyne, opp til skjæringa der far arbeidet. Det var strengt forbudt og far rysta på hodet når jeg kom. Allikevel ble jeg mottatt med smil og hjelpsomme hender. Ja det hendte av og til at jeg fikk sitte på vaggan når den fullasta kjørte ut på tipp. For en herlig kjøretur det var. Aldri har noe kjøretøy siden klart å fordunkle eventyrglansen om den rustne vaggan.

Dette at banen skulle komme gjennom dalen, skapte naturligvis liv og røre på mange måter. Den nye tia banka på med harde never og mye ukjent og fremmed strømmet på. Det ble så mye å prate om og interessere seg for.

Gamle kaller som hadde slikt å gjøre, kom langvegsfra for å gjøre «aua gjestebud», som de sa. Det var nå også et påfunn å grave seg tvers gjennom åker og eng og skyte så husa rista. Krig og uår var vel den sikre følgen av et slikt lurveleven. De gamle tvinna staven og rista på hodet.

Men tia gikk og arbeidet skred fram oppetter dalen. Sviller og skinner ble lagt på plass og snart kom de første grustogene skranglende. To små lokomotiv puffa røyk til værs og fløyta så iltert at det hørtes innover alle åser.

— Hør Bokken lokker på Geita, sa folk og moret seg. Bokken og Geita var kjelenavn de to første lokomotiv fikk. Og nå fikk folk lov til å sitte på grusvognene når toget skulle opp til Gulsvik etter ny last. Bare fornøyelse var det sikkert ikke, for øya føyk fulle av sand og kolstøv og gjennom Haverstingtunnelen holdt de på å krepere av røyken. Men ingen klaga over det. De hadde vært med på det store eventyret. Så en vakker dag var banen ferdig og åpningen kunne finne sted. Kongetoget skulle komme.

Hvor tydelig denne dagen står i min erindring. En sur, snødrivende novemberdag 1909. Jeg husker travelheta og spenningen. Begge brødrene mine skulle sammen med de andre skolebarna, møte på Veme stasjon for å hylde kongen. Far skulle til Hønefoss på en festlig tilsteining for arbeiderne på lokalet Ringerike. Jeg hadde fått ny dress og et lite flagg og gikk bare og venta på kongetoget. Midt oppe i alt dette var det tydelig å se at «Brandkoll», den eneste kua vår, venta sin nedkomst når som helst. Hva som satte mitt sinn mest i bevegelse tør jeg ikke si så nøye, men formodentlig var det kongetoget. Det var sjau og travelhet over all måte.

Plutselig står far i døra og sier at nå hørte han toget ute på Veme stasjon. Vi fikk nøyte

oss om vi ville se stasen. I hast fikk vi klærne på og så bar det avsted gjennom snøslapset opp til jernbanelinja. Far løfta meg opp på ståltrådgarden og holdt meg der så jeg skulle ha god utsikt. Østavinden piska snødrevet i ansiktet mitt, men fikk samtidig flagget til å knitre og smelle festlig. Fra stasjonen så vi røyken boble tilværs og hørte en svak ljom av hurrarop. Så kom toget. I en sky av røyk og damp, pesende og larmende. Bruset var på lang avstand så sterkt at jeg ble redd og ville ned på bakken igjen, men fars svære neve holdt meg fast.

— Vær lite redd, sa han trøstende. Du veit je holder i deg. Bruk øya dine godt så får du kanskje se kongen. Han har mye gull og mange medaljer på seg.

Jeg gjorde meg tapper og lot det stå til. Dukka inn i en foss av larm og røyk, mista flagget og hang tilslutt sprellende i fars armer. Da jeg kom til meg sjøl igjen, stod jeg stortutende på bakken og kongetoget var alt langt avsted oppover dalen. Jeg hadde ikke sett så godt som ei gullsnor engang. Det var en bedrøvelig affære.

Far måtte bruke både myndighet og et fast grep i armen min for å få meg inn, men det var nå godt allikevel. Det knitra og brant i komfyren, og mor og far tok seg en rykende varm kaffetår etter tørnen. Snart kom brødrene mine tilbake fra stasjonen. De hadde sett kongen lys levende og det hadde vært taler og hurrarop. Jeg satt der med en sår nederlagsfølelse og sparka med skotuppen i bordbeinet.

Men nå tok andre og viktigere ting til å skje. «Brandkoll» skulle føde sin tredje kalv og far og mor forsvant i all hast inn i fjøset. Ville det bli kvie eller okse? Dette var fryktelig spennende. Og hva skulle kalven hete? «Kongstjerne» kanskje? Eller «Prins»? Noe konge'ig måtte det i alle tilfelle bli. Vi slapp å vente

lenge på resultatet. Mor kom inn, rød og forkavet etter basketaket, men lykkelig over resultatet. Det var blitt en kviekalv, det hun hadde ønska seg. Riktig en ferm kalv var det, rød og hvitbotet med en liten dusk i panna. Mor hadde alt gitt den navn: «Løve» skulle den hete, til minne om dagen og kongetoget og banen som ble åpna. Ja dette var vi barn med på, men vi fikk ikke lov å gå bort i fjøset enda. Nå skulle «Brandkoll» ha ei stor bøtte varmt rugmjølsdrikke og så skulle ku og kalv ha ro. Vi fikk styre nysgjerrigheta vår til kvelds.

Men nå måtte far gjøre seg istand til Hønefossturen. Det var ingen ordinær togforbindelse enda, så han måtte bruke beina nå som før. Det var en drøy mils marsj. Far var så pen, syntes jeg, når han fikk helgeklerne på. Mor hjalp ham med stivetøyet. Det ble bestandig noe kluss med sløyfa når han skulle gjøre det sjøl. Nede på veien stod arbeidskameratene og venta på ham.

Så gikk denne begivenhetsrike dagen mot sin slutt. Novembermørket tettna mot rutene og parafinlampa ble tent. Den store stunda kom da vi fikk følge mor til fjøset. Lykteskjæret falt bløtt over snøen og inne i det varme fjøset var det lunt og trivelig. Der stod «Brandkoll» og så på oss med kloke dyresyne etter velgjort arbeid. I kalvebingen lå en liten skapning sammenkrøpet i den friske, gule halmen. Det var «Løve». Mor satte seg til å melke i en flunkende ny bøtte. Da kalven kjente lukten av morsmelken, kravla den seg opp og kom sjanglende bort til bolken der vi stod. Den fikk tak i handa mi og begynte å patte på den.

Det hadde på mange måter vært en skuffelsens dag for meg og ennå satt en sår klump i brystet mitt. Men den varme dyretunga og de djupe, uskyldige øya tok all smerte med seg.

Det forsonte alt.

ELLING M. SOLHEIM

Hønen-kara

Gudbrand Hønen var født i 1738 og bodde på østre Hønen (nå Ringvold). Han var en stor og staut mann, og det fortelles at han pleide å henge sin hatt på ei lysekrona når han var i kirken, for der fikk den henge i fred da ingen var høg nok til å nå den.

Gudbrand Hønen brukte alltid blå stasklær og gikk derfor under navn av «Blåmannen».

Han var vidt omkring kjent for sin kløkt og rettsinn og valtes stadig av bøndene til å dømme i tvistemål dem i mellom, og de dommene han avsa, stod ved kraft.

En gang prøvde en stymper å opponere. Da tok Gudbrand ham i nakken og ristet ham og sa: «Du skal bruke vett.» Siden ble det et munneheld på Ringerike når noen var urimelig: «Du får bruke vett, sa'n Gudbrand Hønen.»

På hans tid bodde den sjølgode og overmodige general Schlanbusch på Hverven. Han var vant til å avgjøre alt slik han sjøl ville uten hensyn til andre. En søndag kom han ridende til kirken. En gang for alle hadde han gitt ordre om at musikken skulle spille når de så ham komme. Om han denne dag var mer kjepphøg enn vanlig eller hva det gikk av ham er ikke godt å vite. Nok av det, han ville over kirkeristen og først stige av ved den indre dør. Da gikk Gudbrand ganske rolig bort, tok hesten i tøylene og leide den trass i generalens protester ut på kirkevangen og tvang ham til å stige av der. Schlanbusch ble da rasende og sa: «Vet du ikke at jeg er av adel?» «Det er jeg også,» sa Gudbrand.

Datteren Marie var gift med Truls Hønen og overtok stedet etter Gudbrand. Truls drev landhandleri og gjestgiveri der med skjenking av brennevin. Han var kjent for sitt sprudlende humør og hadde alltid et kvikt svar på rede hånd, og utallige er de anekdoter som fortelles om ham.

En gang han skulle ha tømret ei stue, satte han arbeidet bort på akkord til en tømmermann. Da Truls kom for å se på arbeidet, så han at laftingen var så dårlig utført at det

var store åpninger i sammenføyningene. Han sa så ganske lunt: «A, du Knut, siden du gjør huller så musa slipper inn, så får du passe på å gjøre noen så store at katta slipper etter.»

Treskinga foregikk den tida gjerne med handkraft, men Truls hadde laget seg sin egen maskin som han en dag viste fram til presten og fortalte at to mann lett kunne dra den, men han brukte tre. «Hvorfor det da? spurte presten. «Jo, to kan godt bli enige om å stjele fra meg, men ikke tre.»

Øhlenschläger reiste en gang på Ringerike og var innom Hønen. «Jeg synes jeg har sett deg før,» sa Truls. «Ja, det er riktig, men det var for 500 år siden,» sa Øhlenschläger spøkefullt. «Ja, det kan jeg tenke, for jeg minnes jeg var liten den gangen,» svarte Truls uten å la seg forbløffe.

På kapellangården Hønen (V. Hønen) bodde en doktor som en dag kom bort til Truls, var sint og klaget over at det hadde vært slikt leven om natten i gjestgiveriet og kalte ham en simpel krovert. «Det kan nok være,» svarte Truls, «at jeg er en simpel mann, men så dårlig som doktoren er jeg nå ikke.» «Hvordan det?» «Jo, jeg lever av de friske folka og du lever av de sjuke, og den som lever av de friske må vel være bedre enn den som lever av de sjuke.»

En eneste gang ble Truls sint for en kort stund. Karl Johan reiste over Ringerike og skulle raste på Hønen. Fogden, sorenskriveren, presten og lensmannen kom for å se om alt var i orden til mottagelsen. Da fogden kom inn i stua hvor kongen skulle være, så han Grunnloven henge på veggen. Han bad Truls ta den ned, for han var redd for at kongen ikke ville like det. Nei, det ville han ikke, sa han, og gikk ut et ørend. Da snudde fogden Grunnloven mot veggen, men det burde han ikke gjort, for da Truls kom inn og fikk se det, ble han sint og snudde den igjen og jagde alle ut, idet han stengte døra og puttet nøkkelen i lommen med de ord: «Jeg er herre i mitt eget hus, og tåler ikke Norges konge å se Norges grunnlov på bondens vegg, har han ingen ting i bondens stue å gjøre.» Nå var gode råd dyre. Kongen var i anmarsj og kunne ventes hvert øyeblikk. Endelig i siste liten ga Truls etter, lukket opp, men Grunnloven ble hengende. Da kongen reiste, ble det ropt «hurra» og etterpå også til

fogdens ergrelse for Truls da historien med Grunnloven var blitt kjent av folkehopen.

Under en fest hvor madam Hesselberg var tilstede kom hun og Truls i diskusjon. Hun regnet seg sjøl for å være meget klok og prøvde å få satt Truls på plass, men hun måtte hver gang gi tapt for hans gløgge og kvikke svar. Til slutt ble hun ergerlig og tenkte hun nok skulle sette ham fast. Samtidig ville hun gjerne skryte av sine kunnskaper i Bibelen, og så sier hun: «Det står i Bibelen at det var stille i himmelen i to timer, hva kom det av, Truls?»

«Det kom av at det ikke fantes et eneste kvinnfolk der,» svarte Truls, og dermed var eksaminasjonen slutt.

Truls var en høg mann med stor nese. En gang han var i Kristiania ville en byslusk gjøre narr av ham, tok ham i nesa og spurte hvor mange klokka var. Truls var da ikke sein til å gi mannen et slag i planeten og sa: «Nå slo hu ett, men rører du oftere ved langviseren, slår den slag i slag.»

Ved O. B.

Eventyr på Halleia

Ein sommárgla vind fór i skaugen ei natt.
Han fridde tel ei rose i et nypetornkratt.

Han strauk ho så svalt over blomme og bla.
Vindtryllte nypetornrosa sa ja. —

Víllt reiv han ho med i ein midtsommárleik.
Sea så slengte'n ho frá seg — og sveik.

Vinden hadde så folalett fot.
Rosa sto bøndi med jordfast rot.

Han flaug gjennom skaugen med sorglaus låt.
Vill'itte høre at rosa gråt.

Han vinka tel solglæe marihand,
og dansa med Maria nøkleband.

Så reiv han i mársán. Han låg på knea.
Strauk mildt og varli om lys linnea.

Bánsullar sang han for blåklokkeknoppar.
Han lo i utgamle tørrfurukroppar. —

Ein márá var'n fløgin. Tok veg over fjelle.
Det vart så stilt etter vindharpespelle.

— — —
Ei natt kom han farande nordanfrá.
Tungpusten, sturen og skøddegrá.

Han ropa og snuste i høstbleike kratt.
Men kunn'itte finne rosa si att.

Lenge har solvind-brura søve.
I mjuke mársán ligg ho begrøvi. —

Han klaga og jamra i nattmørkt bar.
Så smaug han seg vekk langs et bekkefjár.

Mot sør strauk vinden. Snart glømt'e'n rosa.
— Nå speller han fløyte for solgul mimosa.

INGRID TYLDUM

Orientalistkongressens besøk

på Ringerike i 1889

Som kjent brant Gladtdveds hotell i 1939.

Hotellet hørte til de gode gamle med sin lune og heimlege hygge med et utmerket kjøkken som hadde opparbeidet seg et godt renommé. Det var merket med tre stjerner i Baedeker i Thisted's tid.

Hotellet hadde vært drevet som gjestgiveri fra 1730. I 1838 overtok Lars Malstein Gladtdved stedet. Etter hans død fortsatte enken, Madame Maren Gladtdved, og i hennes tid fikk hotellet ry for sitt gode stell som det beholdt etter hennes død i 1885. Sønnene solgte hotellet til Hagbart Thisted som opparbeidet det ytterligere, så det ble landskjent som et førsteklasses hotell. Gjennom åra hadde hotellet besøk av fyrstelige personer og berømte reisende. I 1891 tok kong Oscar II med sine gjester: Keiser Wilhelm II, prins Heinrich, hertugen av Mecklenburg og kronprins Gustav en tur til Ringerike og tok inn på Gladtdveds hotell hvor det ble servert en stillig middag for 50 personer

Av andre kjente personer som har gjestet hotellet kan nevnes: Louis Napoleon, prins Eugen, dronning Wilhelmine og prinsesse Juliane av Nederland, Fridtjof Nansen, Otto Sverdrup, prof. Preus, Wedel-Jarlsberg, baron Rotschild, president Grant, president Wilson, Ole Bull, prof. Sperati m. fl.

Den 10. sept. 1889 foretok Orientalistkongressen som hadde møte i Kristiania en utflukt til Hønefoss og gjestet hotellet.

«Morgenbladet»s korrespondent skriver følgende om turen:

«Lang Tyrifjorden avlokkede naturens skjønnhet atter de reisende talrike beundringsutrop, men man lengtet samtidig fremad mot målet og middagen som ventet på Hønefoss.

Ankomsten ble glimrende. Skolene var fremmøtt med sine faner og tallrike flagg. Skudene dundret og hurraene fulgte på. Det kom fra hjertet og gikk til hjertet. Omgitt av jublende skarer gikk man, — riktignok i temmelig sterk søle, som dog ikke generete, og all ting

har dessuten en ende som denne gang var god som denne representertes ved Gladtdveds hotell.

Det ble et triumftog.

Man kan i visse tilfelle påberope seg lokale forhold der ofte får skylden. Men her var de overtrufne. Vi holdt altså vårt inntog over Hønefoss-broen der for anledningen var forandret til en «pons triumphalis». Over broen marsjerte vi, eskortert av de fremmøtte skoler.

H. Thisted
Hønefoss
10. 8. Marts 1889

Medlemmer af Orientalist-Kongressen

Fra Fjellørret 15. September 1915

Ringerikes middelskole, der ikke hadde skydd den $\frac{1}{2}$ mil lange vei, men møtte opp med sine lærere og med faner og flagg i spissen, Hønefoss midde!skole og Hønefoss folkeskole. Gjennom et espalier av friske bjerketrær og hilsende mennesker gikk man under to æresporte, en arrangert av byens borgere, den andre reist midt på broen av grosserer Chr. Anker, Fredrikshald, som den gang eide Hønefoss bruk og kongressen ankom omtrent til fastsatt tid til Gladtdveds hotell, hvis smukke flaggdekorasjon alt på avstand gjorde det beste inntrykk.

Deretter gikk man til bords i et for anledningen oppført telt, der makelig rommet de 4—500 mennesker.

Middagen servertes etter følgende meny:

Laks med majonaise. Hel fjellørret med persillesmør. Flyndrefilet. Røkelaks med egggerø-

re. Fiskepudding med hummersaus. Kjøttpudding med champignon. Skildpadde. Kalkun med trøfler. Høns i tomatsaus. Skinke med garniture. Koteletter og saucisser med snittebønner. Grisungstek. Gjødkalvstek. Lammestek. Kyllingstek. Roastbiff. Frukt, kake. Kaffe.

Arrangementet ved middagen som i det hele på Gladtdveds renommerede hotell, gjorde innehaveren hr. Thisted megen ære. Det var ikke mer enn en mening, at det var et av de mest vellykede tilstillinger, kongressen i den henseende tilgivelligt kresne medlemmer hadde vært med på.

Den store kontingent av lystreisende fra Hadeland og andre omliggende distrikter gjorde at Hønefoss gav inntrykk av en mer enn alminnelig folkerik by. Der var da minst

Utdrag av gammelt fra Adalen

I gamle dager suste ikke bilene gjennom bygdene, de få veier som eksisterte var dårlige, det var vannveien man måtte ty til, om vinteren på isen og om sommeren med forskjellige farkoster. I Adalen for eksempel begynte vannveien ved Hen, og robåter, senere «dampen», måtte arbeide seg forbi de forskjellige stryk eller «strømmer», Hvalsstryken, Garn-tangstryken, Kastbråtestryken, Kjeipsteinen, Gjermundstryken, Killingen og Kongsstrømmen. Etter disse skifter landskapet karakter, man har Sperillen foran seg med skogklede åser som skråner ned mot vannet på østsiden, mens bratter fjell inntar den andre siden, Ringerudkollen, Strandekollen og Elsrudkollen på rad. Snøen ligger til utpå sommeren på disse fjellene.

Adalen var et forholdsvis avstengt og fredelig dalføre, kampflarmen fra Norderhov preste-

4—5000 mennesker på benene. Under kongressens tog gjennom byen var alle butikker og utsalg lukket.

Under middagen musiserte 2. den brigades musikk-korps, der på hele turen innlagde seg fortjenesten av den utrettelige iver og dyktighet, hvormed de sørget for den musikalske underholdning. Man hadde ikke ledig tid på seg i Hønefoss. Den forkortedes ved en sangkvartett av damer og herrer der på hotellets veranda, under skolebestyrer Hans Volds ledelse sang et repertoire, der inbrakte dem et kraftig applaus, anerkjennende tilrop på alle tungemål og sluttelig en takk på engelsk fra lidtilbederen Modi, (yppersteprest ved lidtilbedernes tempel i Bombay). Etter et av professor Lieblein utbrakt «Leve Hønefoss» togede man til jernbanestasjonen over broen, hvis æresport nu strålede i elektrisk belysning.

Turen var i sin helhet overmåte vellykket. Den slo an hos deltagerne og hos befolkningen på de steder hvor man drog frem og den var virkelig stemningsfull. Hønefoss hadde stor ære av sitt arrangement.»

Efter O. S. JOHNSENS utvandringshistorie fra Ringeriksbygdene

gård i mars 1716 trengte for eksempel ikke frem til dalen, og Anna Colbjørnsdatters sønn, kapellan Daniel Ramus som var oppe i dalen da slaget sto, fikk først høre om begivenheten da han på tilbaketuren kom til Ytre Adal.

Av husdyr holdt de mest gjeiter, for de var lette å fø om vinteren. Man hugg ned småfuru som kjørtes hjem, og rundt de store haugene med bar på gårdstunet flokkedes snart den grådige gjeiteflokk. Kløver og timotei var ukjent, slåttene foregikk på setervoller og utmarker, og or, selje og bjerk ble kvistet til lauvkjerver. Så brente de i blant bråter og klorte ned litt rug med et grev mellom stubber og stein. Sild, salt og bygg ble kjøpt fra Drammen og i sommertiden fraktet opp gjennom dalen av de såkalte «røitere». Navnet skal være hollandsk og skal bety å ro. Disse fraktefolk beregnet sin pris etter «føringer», og størrelsen av en «føring» var fra først av bestemt av hva en kløvhest kunne «føre». En føring var for eksempel $\frac{3}{4}$ tønne sild, $\frac{5}{4}$ tønne bygg, 80 potter brennevin etc.

På denne tungvinte måten ble varen dyr ettersom den kom oppover dalen. Først var jo varene kjørt fra Drammen, el'er Branes som det ofte het, til Svangstranden ved bunnen av Holsfjorden. Så over i båt og rodd over fjorden og opp Storelven til Busund. Derfra over land til Støa ved Adalselven. Båt igjen, det var «røiterne» eller «strømkara» som rodde det siste stykke oppover elven og Sperillen til varens bestemmelsessted. Ved de strie strykene tok en av dem et tau som var festet i båten og dro den oppover, mens de andre holdt båten fra land med årer eller hakker.

En av de sprekeste fraktemennene skal ha vært Harald Strømmen. Han kunne drive det til å gjøre tre turer fra Støa til Sørum i uken. Når da hver båt var lastet med 30—40 føringer, så var det sannelig karer som ikke var redde for at arbeidsdagen skulle bli for lang.

WELHAVENS *reise i Adalen*

Etter O. S. Johnsens utvandringshistorie
fra Ringeriksbygdene

Personbefordringen oppover dalene foregikk også på en annen måte før i tiden, og Welhaven har engang gjort en slik tur som han har beskrevet. Det var i 1849, han kom fra Hønefoss og gikk et kort stykke oppover langs elven til den ble farbar. Så steg han og hans følge i båten som ble rodd av en mann som måtte være 70 år. Han var sterkygget og værbit, sier Welhaven, og hans hode hadde en påfallende likhet med en ulv. En skjorte av grov dreil og et par lappede knebukser av ubestemmelig stoff og farge var hans påkledding, og han var gråskjegget og solbrent og så litt vill ut. Men ro kunne han, Gulbrand Haglkjærnbråten som det gikk mange historier om i Adalen.

I nærheten av Hofsfossen hvor elven gikk stri, styrte rorskaren båten inn i bakevjen og de gikk i land tett under fossen.

Det ble fortalt om en brøtningmann som kaltes Budeigutten at han gikk utfor fossen med en tømmerhaug og ble funnet igjen flere uker etterpå. Stedet er blitt kalt Budeigraven.

Videre opp i Adalselven fikk Welhaven høre tale om Rasmus Bergsund, at han var dalens beste fluefisker. «Rasmus forstod den kunst at fiske bedre end nogen engelskmand eller endog Krøsdsherredpresten.»

Folk var sikker på at han fór med trollskap, for han fikk napp der ingen annen fikk det, og fin og fet var all fisken han dro, for ellers tok han den ikke.

Da de kom til Gjermundstryken spurte Welhaven hvorfor det het slik, og en gammel mann som hadde oppsyn med tømmergrimene, svarte at en av kongens fogder hadde satt livet til der. Han ble dradd til bunns med sølvsakten som han hadde krevet inn over mange bygder. Og når skjedde så dette, ble det spurt. «Det var dengang da øiet i Adalen var sterkere enn nå for tiden,» sa gamlingen. «Forresten turde det nok være fogdesølv her for den som var i stand til å ta det. Jeg har hørt si at der under berget er tatt en svært fisk som det ble funnet myntet sølv i. Rasmus Bergsund prøver vel å få rede på resten, men det kan vel være det går langsomt å inndrive skatten på den vis.»

Welhaven og hans følge overnattet på Bergsund, og damene i følget ble igjen her fordi «naturen begynte at blive for vild.» Det var Bergsundkollen de fikk se, og de hørte at huldra holdt til der og at der var et hull tvers igjennom og en setervei der for «den buskap som bjørn ei tør bite og fæhund ei følge.» Undertiden så de henne stå ved solnedgang på den høye bergnabb som kalles Korpeskapet og lokket og kauet, og da skinte det så sterkt i brystsmykket hennes at man måtte vende øynene borte. Men med det samme dagen er forbi, går hun inn i berget og lukker porten med et slikt skrall at det høres lang vei. Det er signalet til at alt må være tyst og stille med ferdsel og gjøremål.

Så dro Welhaven videre og nærmet seg Kongsstrømmen. De passerte Kirsti-Gulbrands hytte på en gressbevokst skrent. Stuen hadde bare nødtørfitt tak, på det øvrige så man de nakne spærrer. Den tallrike familie var spredt rundt omkring og konen fortalte at Gulbrand var reist til Kongsstrømmen med Rasmus Bergsund, og der fikk de anledning til å beundre Bergsunds kunnskferdighet som fisker og Kirsti-Gulbrands kyndighet i å føre båten på de beste fiskeplasser. De gjorde da rast her, og ble omringet av voksne og barn som fikk nytte godt av de medbragte saker. En kone satt med et krystallglass søt vin, og ungene fikk hvetebrød og appelsiner. Hun uttalte da at «slik herlighet og glede hadde aldri vært spurt ved Kongsstrømmen.»

Kirsti-Gulbrand hadde navn etter sin mor, for faren var ukjent. Det sto «en soldat eller Kongenskar i kirkeboken,» sa han. Moren bar ham rundt i gårdene så lenge hun orket, siden måtte han stå på egne ben, men sto enda som femtiåring fastere på dem enn de f'este. Han var stor og sværlømet med et skarpskåret ansikt. Folk ertet ham på mange måter, men

han fant seg godmodig i det. «Du går gjerne opp skaret på Bergsundkollen, da Gulbrand, for det har du gjort før.» Da berettet Gulbrand om sin bestigning av Bergsundkollen: «Ole har sagt at jeg for et godt ord går opp skaret her, men det skal nok mere til før det vil skje som hele brøtningmakta har undra seg over. Det er gjort engang i mangfoldiges påsyn og det var i veddemåls plikt og medfør. Vi var to sammen som gikk til fjells. Da den andre var kommet så langt som til Korpeskapet og så svarte elva som et gruelig sluk dypt under seg, da ble han ganske kleim ved gråt og skjelven, og bød forgjeves 5 daler til den som ville hjelpe ham ned igjen. Han måtte da for det første hake seg godt fast der han var, og kom siden med stor vemodighet nedover med min og andres hjelp. Selv ga jeg meg liten tid til beskuelse og forbauselse da jeg var i skaret, og ensat hverken rift eller risp, skjønt det gikk alvorlig gjennom skinnen. Fælt uhyggelig var det med korpeskriker deroppe og med den ustanselige flaksing av rugende fugl som jeg skremte opp av redene. Ja, det var ugreit og vrangvillig overalt, og det var betenkelig livredning også når jeg hadde tak i en fattig bjerkebusk mens hele steinskredet gikk bort under bena mine. Nå skulle jeg ha lyst til å se den karen som gikk samme veien ned igjen, men en slik en er vel ikke født enda.»

«Så du ikke noe til huldras bolig dengangen?» spurte noen. «Å nei,» svarte Gulbrand, «hun lukker seg godt inne og står nok ikke på pinne for enhver. En eneste gang har jeg sett et skimt av henne. Det var om kvelden ved denne årstid og det var høytidelig vær med svært solpral på kollen. Da hørtes det som en sa: stakkar, høyt oppe i lia. I det samme jeg så opp, smatt huldra inn i fjellet med en broket gjeit på skulderen. Men ingen har vel visst så god beskjed om det vesenet som Christen Sergeant, for han hadde barn med huldra, en sønn og en datter. Han var forresten mangfoldig, riktig en omstreifer og et vidtløftig menneske. Ja, de ungene var ikke som andre folk. De vokste opp uten noen lærdomskunst og da de skulle til presten ble de borte med ett. Det er sagt at jenta vevet slike roser i lin og ull som ingen har sett vokse eller virkes, og at gutten smidde lås og lykkeknuter som ingen hadde sett eller kunne løse og spilte slätter på munnsette eller som ingen hadde hørt eller kunne gjøre

etter. Noen trodde det var nøkken, men det er troskyldig tale, for det finnes ikke nøkk i Adalselva.»

Noen spurte om han var viss på at der ikke fantes nøkk, og Gulbrand svarte: «Folk som er klokere enn meg kan merke på elvedraget at her ikke er sted for nøkken, men om så var, så er her nok for meget pargas med tømmerfløting og annet stell. Allikevejl er jeg fullt forvisset om at det er nøkk til, etterdi han står beskrevet i visen med rene og tydelige ord: «Nøkken oppløfter sitt våte skjegg, og venter med lengsel sitt bytte.»

Om sommeren var Kirsti-Gulbrand ferge-mann på Adalselven, og om vinteren dro han rundt på gårdene og skar hakkels med slikt resultat at alle hakkelsmaskinene ble overflødige. Resten av året suget han på labben og ble like så fet av dette som av sine andre bestillinger. Han duget ikke så meget til stadig arbeide, sånn som da han en høst gjorde akkord med en bonde om å hugge og dra ned til stranda en del tømmer og skulle ha en daler tylfen. Han Gulbrand ble mest sittende inne i stua og regne ut hvor meget de skulle tjene, han og guttene. «Hundre tylfter er hundre daler, gjør mye je og gutta.» Det ble nok mest beregning, så tylftene ble nok knapt hundre stokker.

Welhaven fortsatte videre oppover og kom til Sperillen. Han forteller at Sperillen hører til de fjorder som på enkelte steder skal være bunnløs, samt at der undertiden stiger opp i dagen et uhyre som drar en skummende strømfure i den rolige vannflaten. Det er bare på ett sted der er grunt vann, det strekker seg et godt stykke tvers over mot den annen bredd. Dette skal være den bro som er en jutul bygget. Det var en mørk høstnatt. Fra Elsruddkollen trasket det en jutul ned mot stranda. Han gjorde et byks over vannet, men jumped ned og ble våt. Da banket han på Grøterudfjellet med de svære knokene sine: Læt opp. Langt om lenge tok det til å romle inne i fjellet. Gygra slo opp døra og det lyste over dalen. Jutulen og gygra hadde hatt et godt øye til hverandre i mange hundre år og nå fulgtes de under småprat inn i de dype gullglinsende haller. Men jutulen hadde ikke tørket av seg på bena og det ble svære flekker etter søle-labbene hans. Gygra skriker: «Å, de karfolka, se åssen du steller til gulvet!» «Sperillen er

Til Ringerike med en dansk maler

(Fortsatt fra side 8)

fransk: «Anna Colbiørnsen, Prestekone i Nordrehau i Norge begjærer Tilladelse af den svenske Oberst Löven til at udsende hendes Pige hvorved hun faaer Lejlighed til at give de Norske Efterretning om Fiendens Ankomst og Anslag.»

Turen går videre til Hønefoss. Herfra er bevart en oljeskisse av fossen som også har stor topografisk interesse på grunn av alle detaljer som er kommet med. Vi følger så Pauelsen til Hofsfossen. Et farvelagt kobberstikk har vi herfra. Under stikket står det danske riksvåpen og følgende tekst på fransk: «Prospekt av vannfallet Hof-foss i den vakre egn Ringerike. Tilegnet hans majestet Kongen av Danmark fra hans meget ydmyge, meget underdanige og meget lydige tjener og undersått E. Pauelsen. København 1789.» — Videre

våt,» sier han. «Våt eller ikke våt, jeg vil ikke ha en frier som farer slik fram.» «Det er vel så,» murrer jutulen og bråsnur, for han behøver ikke å krysse noen. Så trasker han hjem til kollen sin gjennom lyn og torden over Sperillen, og så furter han i hundre år. Men gygra sitter ofte i fjelldøra og ser over til vestsiden. Jutulen har heller ikke godt for å glemme gamle dager da de var venner og godt forlikte. «Enn om jeg bygger en bro,» tenker han, «jeg er nå bare ungdommen enda.» En mørk høstnatt hørtes et forferdelig bulder og leven, det var jutulen som bygget bro og det ene fjellstykke etter det andre ble kastet ut i vannet og vokste til en bro langt utover. Men Sperillen er dyp og bred, det skal meget til og jutulen ble arg og hissig, for han vil ha broen ferdig før dag. Han tok da et par veldige urer til og hiver ut i vannet, idet han regnet at det bare ble en jutulfot igjen. Men så begynte det å lysne over Grøterudfjellet og jutulen skygget for øynene. Mon gygra slår døra opp tit sine skinnende saler for å ønske ham velkommen? Men det var solen som rant og jutulen ble læmmet og falt i stumper og stykker over broen sin.

er turen antagelig gått om Drammen til Oslo og derfra tilbake til Danmark.

Etter bestilling fra kronprinsen malte Pauelsen etter hjemkomsten 6—8 bilder av de mest kjente stedene han hadde besøkt og tegnet skisser av. Han mestret også kunsten å stikke i kobber og sendte året etter hjemkomsten ut subskripsjonsinnbydelse på en samling norske prospekter, hvert med en kort beskrivelse av stedet eller egnen som stikket fremstiller. Bare ett av disse stikkene, det av Hofsfossen, var ferdig da han tok livet av seg den 20. februar 1790.

Bortsett fra de malerier som ble kjøpt av kronprinsen, og andre som han kjøpte på dødsboauksjonen, b'e Pauelsens arbeider spredt for alle vinde. De fleste av hans skisser og ufullførte tegninger som er bevart, havnet omsider i Sorø Akademis bibliotek hvor de nå befinner seg. Av maleriene er de fleste fordelt i danske slotter og museer, noen få er havnet i Norge. En del av Pauelsens produksjon er stukket i kobber av andre kunstnere og på den måten gjort tilgjengelige for et stort publikum i inn- og utland. Det er ikke sjelden vi støter på reproduksjoner av hans bilder.

I 1920 utga professor i kunsthistorie Carl W. Schnitler i Oslo en bok om Erik Pauelsen hvor 40—50 av hans ferdige arbeider og løse skisser er reproduisert.

Den betydning Schnitler som fagmann tillegger Pauelsen og hans virksomhet fremgår av den tittel han har gitt boken: «Norges kunstneriske Oppdagelse. Maleren Erik Pauelsens norske Landskaper».

FREDRIK SCHJANDER

HØNEFOSS TEGLVERK OG KALKFABRIK

— Under samme ledelse —

Tlf. Sentralbord 34 - 112 - 264 - 507 - 1136

Teglverket direkte 264

JERN - BYGNINGSARTIKLER

MALERVERER - KJØKKENUTSTYR

TEGLVERKSPRODUKTER

Ti meter under dette bygg lagres det gode Hønefoss brygg

**Øl og
Mineralvann**

A.S HØNEFOSS BRYGGERI